

*Cu dinții strânși de aspra suferință,
urcăm pe brânci Golgotele, cădem,
ne ridicăm scrâșnind de neputință
și iar ne prăvălim, dar nu tăcem.
Pe-a Țării noastre darnică moșie
târâm de-un car de ani același jug.
Cum oare să tăcem, când de sub glie
răcnește osul dezgropat de plug?
De-a lungul zării noastre de cărbune,
paharul plin ne-am învățat să-l bem,
dar gura știe bine-o rugăciune
Și-o geme printre dinți, căci nu tăcem.
Cum să tăcem, când fiecare ghindă
căzută din stejarul secular
se-ntoarce din adâncuri să cuprindă
tot plânsul Țării într-un nou stejar?
Noi nu tăcem, căci urlă de pe roată,
în trupul nostru, oase ce s-au frânt
și strigă morții ce-au tăcut odată
cu gura caldă, plină de pământ.
De s-ar surpa în ceasul umilinții
pe toate-aceste guri câte-un Negoii,
l-am sfărâma necruțător cu dinții
și-ar da năvală răcnetul din noi.
Urcăm Golgote aspre de credință,
venim spre piscuri tari, îngenunchem
și iar ne scuturăm de neputință
cu pumnii strânși în trup, dar nu tăcem.*

Andrei Ciurunga, Noi nu tăcem

Imagine cop. 1: Detaliu din icoana
Martirilor români din închisori
© Mănăstirea Diaconești
Grafică cop. 4 și pag. 4 © Nelu
Grădeanu

Este liberă preluarea textului, în format
electronic sau în variantă tipărită –
cărți, ziare, reviste, doar cu
menționarea sursei.

© Pentru ediția de față, Editura
Areopag
ISBN 978-606-9678-42-8
www.areopag.ro

Colecția Din temnițe spre Sinaxare

Aspazia Oțel Petrescu
Cu Hristos în celulă

Ediția a treia, revăzută

Volum coordonat de Danion Vasile

Carte apărută cu binecuvântarea

Înalt Preasfințitului Arhiepiscop
Justinian Chira
al Episcopiei Maramureșului
și Sătmarului

Editura Areopag
București, 2023

În loc de prefață

„Îmi exprim emoția și nespusa bucurie că o astfel de carte a putut să apară într-un răstimp involburat, când o lume deabusolată se clatină pe marginea abisului apostazic.

Cartea aceasta face din jerbele de minuni pe care le prezintă tot atâtea reflectoare îndreptate spre izvorul de iubire proniatoare, ce curge lin și nestăvilat, printre lucruri și printre oameni, și pe care orbii de noi n-o vedem.

Cartea aceasta constituie tot atâtea repere spre viitorul ce-l dorim încununat cu coronițele speranței, deoarece ne vorbește de un trecut ziditor de suflete și de oamenii acestui trecut, călători statornici spre un ideal sfânt, pe care l-au slujit până la jertfă, și care au făcut din noi un neam de durată, aspirant la

Aspazia Oțel Petrescu

înviere, mărturisitor de Ortodoxie, care nu este atât teologie și cunoaștere, cât este trăire profundă în duh și-n adevăr, și anume: o iubire pe verticală față de Dumnezeu și de cerurile Sale, și pe orizontală, o iubire față de neam și de țară.

Cartea aceasta înlătură disprețul nătâng al unora care chiar și pentru cele mai luminoase fapte ale acestui neam și ale acestui popor găsesc cuvinte de negare - ca să nu spun mai mult - și stabilește demnitatea în smerenie. Cum să nu iubești neamul care pune ca pecete pe trăirea sa credința primită de la strămoși și propria cenușă?

Luați, oameni buni, în biblioteca spiritului vostru această carte. După ce o veți citi, vă veți simți sufletul mai credincios și mai curat, inima mai blândă, mai caldă și mai iubitoare, gândul mai frumos și mai înnobilit, cu o treaptă mai sus pe scara vieții. Cartea aceasta vă promite o vecernie de suflet, în care veți auzi cum picură lin lumina jertfei neînserate...”¹

¹ Textul a fost preluat de pe www.sfintii-inchisorilor.ro/2011/08/18/doamna-aspazia-otel-pe

Cu Hristos în celulă

Rândurile pe care tocmai le-ați citit nu constituie prezentarea cărții de față. Ele sunt scrise de doamna Aspazia Oțel Petrescu ca prezentare a volumului *Mărturisorii din închisorile comuniste. Minuni. Mărturii. Repere*². Dar textul se potrivește foarte bine și cărții de față. De lucrul acesta cititorii sunt invitați să se convingă singuri...

Editorul

trescu-despre-volumul-marturisorii-din-inchisorile-comuniste/, fiind inițial citit de autoare la Radio România Cultural, în cadrul emisiunii *Creatori între sacru și profan* din 24 februarie 2011 (n.ed.).

² Apărut la Editura Areopag și Editura Meteor Press, București, 2011 (n.ed.).

Cu Iisus în celulă...³

Printre amintirile mele și-a făcut loc o imagine de Apocalipsă. Mergeam cu bunicul de mână la biserică, de Paști, iar pe malul celălalt am văzut cum se aruncau în Nistru, la Mihailovka, crucea, clopotele și clopotnița unei biserici. Probabil, biserica din sat. Totul se întâmpla în vuiet de tractoare cu șenile. Atunci, bunicul ne-a spus nouă, copiilor, următoarele cuvinte, pe care le-am considerat - și le consider încă – testamentul său politic: „Priviți, țineți minte și nu uitați niciodată ce înseamnă comunismul!”⁴

Aspazia Oțel Petrescu

³ Interviu realizat de Danion Vasile (n.ed.).

⁴ Din materialul *O viață în temnițele comuniste*, apărut în *Monitorul de Neamț* din 17 martie 2007 (reprodus în revista *Rost*, nr. 64/2008, număr dedicat doamnei Aspazia Oțel Petrescu) (n.ed.).

Cu Hristos în celulă

- Doamnă Aspazia Oțel Petrescu, vă rugăm să ne spuneți ce ați avea mai important de transmis generației noastre, legat de experiența dumneavoastră în închisori. Știu că e mult de vorbit. În măsura în care aveți putere și timp...

- Întrebarea este foarte cuprinzătoare și cuvintele puține. Practic n-aș îndrăzni, cum să spun, n-aș îndrăzni să fiu cea care să traseze un sfat pentru generația care vine. Pot să spun doar atâta, că fiecare generație își are chemarea ei. Generația noastră a fost chemată pentru închisori. Cred că generația care ne urmează nouă va trebui să facă rodnică jertfa noastră din închisori. Pe cât va fi posibil, fiindcă, în primul rând, generația către care ziceți să mă adresez va fi mai încercată decât noi. Capcanele, să le numesc așa, sunt multiple și mult mai perfide și e mult mai greu de făcut față la ele.

Noi am avut în față una și bună: trebuia să rezistăm ateizării, apostaziei comuniste, atât și nimic mai mult. Acum apostaziile sunt multiple, sunt mai cuprinzătoare, sunt mai perfide, sunt mai greu de depistat - și lupta va fi, sigur,

foarte dificilă din punctul acesta de vedere. Ca sfat așa, ca experiență, scos din experiență, stâlpul care te face într-adevăr să nu greșești este Mântuitorul, este Iisus Hristos. Filosofii sunt multe, teologiile au luat și ele diferite căi, ca să zic așa.

Ca să nu greșești în tumultul ăsta de idei și de manipulări, ca să le spunem pe nume, trebuie să te referi întotdeauna la același stâlp, la același exemplu. Noi știm că Mântuitorul este Calea, Adevărul și Viața. Ca atare, ori de câte ori ești pus într-o situație în care nu știi încotro să o iei, întrebarea pe care trebuie să ți-o pui este: unde m-ar fi sfătuit Mântuitorul să merg? Sau unde m-ar fi condus Mântuitorul, sau, mai clar, ce a zis Mântuitorul într-o asemenea împrejurare?

Noi în închisori am fost fără preoți, mai ales femeile, vă puteți da seama... Bărbații au fost, din punctul ăsta de vedere, mai înzestrați, pentru că au avut printre ei mari prelați și preoți de foarte mare structură sufletească așa. Noi am fost mai singure, mai izolate. Dar să știți că, ori de câte ori am avut o dilemă, cât știam noi despre viața și învățăturile Mântuitorului, am găsit întot-

Cu Hristos în celulă

deauna răspunsul cel bun, răspunsul care nu ne-a înșelat.

Ca să poți să capeți totuși un răspuns și să fii sigur de el ai nevoie de un mijloc de comunicare, să întrebi, să ceri. Iisus a spus: „Cere și ți se va da, caută și vei afla.” Vei ști, dacă vrei să știi, vei cunoaște dacă vei vrea să cunoști. În ajutorul acestei cunoașteri este rugăciunea, arma cea mai puternică, rugăciunea. Rugăciunea cu cuvintele ei, pe de o parte. Pe de altă parte, rugăciunea cu îndrăznețiile personale și cu aspirațiile personale, deci cu cuvintele personale. Deci, rugăciunea pe cele două planuri: pe cel pe care deja îl primești prin cuvintele care s-au mai spus și care au o valoare nemai-pomenită. Noi în închisoare ne-am dat seama ce valoare extraordinară are cuvântul unei rugăciuni. Că la un moment dat poți să spui că rugăciunile au fost rostite cu mentalitățile din vechime, cu problemele de atunci; cuvintele sunt cuvinte de atunci, vin de departe, noi suntem altceva. Nu e adevărat. În cuvinte este depozitată toată experiența de credință și de rugăciune a omului, de la începutul lui și până acum. Într-un cuvânt,

este un depozit de spiritualitate nemai-pomenit. Pe mine cel care m-a făcut să înțeleg că cuvintele sunt vii și că sunt albite de experiențe anterioare, sunt îmbogățite de experiențe și de înțelesuri anterioare a fost părintele Arsenie Boca. El vorbea oamenilor cu cuvinte vii. Când i se puneă o întrebare, răspundea foarte scurt, fără teorii ample, teologice. Frazele sale erau foarte scurte, dar vedeai în ele într-adevăr viul aceluia cuvânt. Vă dau un exemplu. De exemplu, cineva a întrebat: „Părinte, noi trăim într-o epocă preponderent deterministă, suntem determinați de atât multe de lucruri. Mai putem vorbi despre o libertate aici pe pământ, în viața pe care o ducem noi?” Și părintele i-a spus: „Da, există o libertate absolută și deplină, libertatea de păcat.” Scurt. Dar aici era, într-adevăr, întreaga teologie creștină.

Ești liber în măsura în care te eliberezi de păcatele care te domină, de păcatele care te stăpânesc. Cuvântul libertate, în felul în care părintele l-a rostit și în înțelesul pe care i l-a dat, a căpătat toate valențele pe care le-a căpătat de-a lungul timpului în diferite mentalități, el

Cu Hristos în celulă

(cuvântul) fiind unic și totuși foarte divers, foarte cuprinzător. Și rostit foarte simplu. Astea erau pentru noi cuvintele rugăciunii. În rugăciune regăseam rugăciunea altuia, care a fost poate în aceeași împrejurare ca și mine, un altul care sigur s-a rugat cu aceleași cuvinte, care a reușit prin acel cuvânt să înnoade firul dintre mine și divinitate. Deci, eu sunt pe același fir cu el, deci cuvântul acesta, cuvântul acestei rugăciuni și numai al acestei rugăciuni mă pune pe mine pe un fir care mă conduce către Părintele meu veșnic.

Sfatul meu este ca fiecare dintre cei care vor să fie luptători în oastea lui Hristos, pentru că așa se va pune problema de acum înainte, tot creștinul va trebui să fie un ostaș, tot creștinul va fi obligat să fie un luptător, nu va mai fi lăsat în contemplare, în *dolce far niente*, va trebui într-adevăr să-și mărturisească cu foarte multă hotărâre și cu foarte mult curaj opțiunea. Fiecare ostaș al lui Hristos e bine să-și aleagă două, trei rugăciuni, câte vrea, în sfârșit, din acelea scurte și foarte cuprinzătoare, pe care să le aibă cu sine la vreme de nevoie. Pe ca-

re să le știe întotdeauna, pe care să nu le uite niciodată, la care, în oricât de crunte încercări ar fi dus de către valul vieții, să le știe, să le spună, să le aibă cu el. Noi, ortodocșii, avem una și bună, o știm toți, este rugăciunea isihastă, „Doamne, Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu, miluiește-mă pe mine, păcătosul...”. Și este la fel de puternică și rugăciunea către Maica Domnului spusă tot în duh isihast: „Sfântă Fecioară, miluiește-mă pe mine, păcătoasa!”, alături de „Doamne Iisuse Hristoase, milostiv fii mie, păcătoasei!” Un bun creștin trebuie să fie înarmat cu acele rugăciuni care pe el îl pun repede, repede în contact cu divinitatea, acele rugăciuni care au capacitatea să îi ridice imediat sufletul către cer...

Nu e neapărat să le știi, eu am o experiență, dacă a citit cineva cartea mea de memorii, în care am văzut că în unele situații nici măcar nu faci apel la rugăciune. Eu de aceea am și intitulat cartea mea, *Strigat-am către Tine, Doamne* pentru că așa s-a întâmplat. Eu într-o împrejurare limită, categoric limită, n-am știut să fac apel la rugăciunile mele, că aveam și eu rugăciunile mele de inimă,

Cu Hristos în celulă

de suflet, cum le spun eu. N-am mai avut răgaz să fac asta... Pur și simplu am strigat, am strigat cu un strigăt de disperare, și Dumnezeu m-a ascultat. Eu eram introdusă într-o groapă cu șobolani, n-am cum să îi spun mai plastic ca să vă imaginați cam ce era. Era ca urmare a unei anchete. Trebuia să aibă loc o anchetă în care urma să fie condamnată o milițiancă la care noi n-am putea să spunem că țineam în mod deosebit - că ei erau cine erau și reprezentau pe cine reprezentau. Era prea mult să ni se ceară nouă atunci chiar să-i iubim, dar nici într-un caz nu le-am fi vrut răul - și acesteia sub niciun motiv. Ea era foarte severă, pedepsea foarte drastic, dar niciodată n-a sărit peste regulament, n-a pus de la ea ca să-și mărească epoleții, cum făceau ceilalți.

Cruzimea mare era a călăului, dar executantul, vrând să pară și mai grozav, mai punea de la el, mai adăuga de la el. Și, în felul acesta, cruzimea devenea cruzisimă, ca să spun așa. La ea nu era cazul; era, într-adevăr, foarte severă. Eu cel puțin executasem din cauza ei trei izolatoare, ceea ce era foarte mult, dar nu-i purtam pică. Pe noi ne impresiona

foarte mult că ea ne povestea în timpul orelor de plimbare, ne povestea despre fetița ei. Se numea Antonia, ni se părea foarte frumos numele ei, așa, avea o rezonanță ortodoxă, deși ea era ungueroaică și deci era catolică sau protestantă, nu știu ce era. Și noi, impresionate de faptul că ea își iubea atât de mult fetița și că își împărtășea această dragoste oricui, inclusiv, nouă, *banditelor* - că ea așa știa, că noi suntem bandiții fioroși de prin codri, dispuși să-i omoare pe ei. Una dintre noi, Oltea Manoliu, șefa cetățuiei de la Iași, era studentă în anul șase la medicină când a fost arestată - eram cumva pe aceeași linie, că amândouă am fost arestate exact în pragul terminării facultății - ea era foarte talentată la pictură. Și ne-am hotărât noi - eu știam să croiesc, să fac, să aranjez - să facem o rochiță pentru Antonia, s-o aibă la botez. O rochiță cu motive naționale și să fie frumoasă, așa.

- Boteza copilul chiar dacă era din sistem...

- Da, ei botezau. Să știți că nu numai unguirii, dar și românii pe furiș... Eu am fost colegă, de pildă, cu șefa or-

Cu Hristos în celulă

ganizației de partid și care și-a dus copiii, ascunși de propriul ei soț, s-a dus și i-a botezat. Era în plină desfășurare atunci ceea ce noi numim, cu un cuvânt generic, duplicitate.

- *Peste tot mergea așa, nu doar la ei.*

- Ea era o duplicitară ca oricare om de rând, ca să zic așa. Ei, pictura cu acul era un lucru pe care noi îl practicam în închisoare. Uitați-vă, icoana de aici, care Îl reprezintă pe Hristos, este lucrată cu acul.

- *Și culorile?*

- Tot, totul. Ea este executată cu acul. Cu ațe pe care noi le obțineam din diferite destrămături, din diferite stofe, că noi n-aveam nimic la îndemână atunci. Acul era un foarte mare corp delict. Dacă te prindea cu un ac, făceai la izolator până albeai. Ei, în această tehnică s-a executat o rochiță cu Albă ca Zăpada și cei șapte pitici. Pe poale, în centru, era Albă ca Zăpada, și de jur împrejur piticii reprezentativi, unul cu roaba, fiecare cu ce meserie făcea, ca în poveste. Era un vis rochița, era foarte frumoasă.

Ea a trebuit să lipsească atunci... Ei erau programați în concediile de odihnă. A fost programată, neprevăzând că va fi programată înainte de a fi terminată rochița ca să și-o ia. Ea a plecat în concediu, rochița nefiind încă terminată. A fost terminată între timp și ca s-o scoată din închisoare le-a rugat pe colegele ei. Una dintre ele, care într-adevăr era un caracter și în care putea să aibă încredere, a refuzat-o, a spus: „Tu nu-ți dai seama în ce te bagi, acceptând așa ceva. Dacă, Doamne ferește, se prinde e nenorocire și eu nu vreau să intru, așa că nu te supăra, eu nu scot rochița din închisoare.” Și atunci a rugat-o pe cea mai lipsită de caracter dintre ele, care s-a angajat să-i aducă rochița. Aia era mutată disciplinar la Miercurea Ciuc - la Miercurea Ciuc se întâmpla povestea asta - era mutată disciplinar și ca atare cumva boicotată de ceilalți, mai ales că era și olteancă, ceilalți erau toți unguri din partea locului. Asteia, mamei Antoniei, i s-a făcut milă și a luat-o la ea acasă. Și ce s-a gândit nenorocita asta? Dacă o bag pe mamă în închisoare, rămân eu în casă, cu soțul ei, cu averea lor - erau foarte bine înstăriți, so-

Cu Hristos în celulă

țul acestei milițience era meseriaș, lucra în cooperăția meșteșugărească, care era cumva cvasi-liberă în timpul comunismului și unde oamenii, într-adevăr, și-au putut face averi frumoșele așa. Și a venit, i-a cerut rochița Antoniei ca să i-o ducă lui Laszlo, dar în loc să i-o ducă lui Laszlo a dus-o direct la direcțiunea închisorii și a spus o minciună, ca să ne pună pe toți rău în priză. A spus că a găsit rochița la perchezitie și că deținuta a afirmat că lucra această rochiță pentru Laszlo, în vederea de a-i cumpăra bunăvoința, ceea ce era un neadevăr.

Mi-aduc aminte de ziua aceea, era o zi de iunie-iulie, era în plină vară, era o zi foarte frumoasă. Noi veniserăm de la plimbare. Ea ne-a scos pe cele din prima cameră la program, cum se spune. Și, în timp ce noi ne întorceam de la plimbare, ea a oprit-o pe Oltea pe sală, ca să nu aibă martori între noi, și i-a spus: „Îmi dai rochița.” „Ce rochiță, care rochiță?” „Ei, lasă, nu te mai prefac că Laszlo m-a rugat să-i aduc rochița.” Oltea a intrat înăuntru și a spus: „Nu știi ce să fac.” Ne-a întrebat. Noi eram șase în celulă pe atunci. Și noi am stat puțin,

așa, ne-am gândit și am spus da, în definitiv dacă Laszlo a avut încredere în ea, e clar că știe despre ce e vorba, abia scăpăm de rochiță - că era foarte greu să o treci prin percheziții. Și perchezițiile se făceau cam din zece în zece zile. I-a dat rochița, și apoi s-a întâmplat ce s-a întâmplat. Toată închisoarea a început să vuiască că noi ne-am purtat ca niște parșive. Toți și-au dat seama că nu din inițiativa ei Laszlo a conceput totul, ci era inițiativa noastră și, după ce că noi am băgat-o în ispită, ca să zic așa, acum am mai și turnat-o când am văzut că Laszlo nu mai intră și nu-și mai poate lua rochița.

Se zvonise că ea, plecând în concediu de odihnă, își dă și demisia. N-avea fire potrivită pentru milițiancă. Și s-a pornit toată lumea cu o ură și cu un dispreț pe noi nemaipomenit. Noi, neavând habar ce se întâmplă, ne pomenim la un moment dat cu ușa de la celulă dată de perete și intră înăuntru tot staful: era directorul adjunct, norocul nostru a fost că directorul plin era în concediu, că era o brută, cu ăla chiar nu te puteai

Cu Hristos în celulă

înțelege. Ța era român, din păcate. Ța era mai omenos, ungurul. Deci directorul adjunct, cu ofițerul politic, cu șefa de garnizoană, cu locotenentul garnizoanei, a pazei exterioare, cu milițiențele toate câte erau atunci de serviciu pe secție. S-a umplut celula noastră. Percheziție... până și dușumelele au fost scoase. Noi pe sală. Și pe noi ne-a izolat. Le-a lăsat în celulă numai pe cele două doamne bătrâne - era doamna Liliana Protopopescu și Lizica Papasterie, două persoane importante în procesele legionare care au avut loc atunci. Noi eram la secret, așa-zise, toate eram o celulă ținută în regim special. Iar pe Oltea Manoliu, pe Viorica Pârnac, pe Sofica Cristescu și pe mine ne-au izolat în diferite locuri din închisoare, ca să nu putem lua legătura între noi, să nu putem face nimic... Că ei știau ce urmăresc. Ei își făceau scenariul lor, noi ne făceam scenariul nostru. Care avea norocul să facă scenariul cel mai bun și cel mai credibil, Ța câștiga. Noi eram cu foarte mare experiență și ei au știut că imediat vom găsi ceva ca să ne sustragem din ches-

tiunea asta și, ca să nu se întâmple lucrul ăsta, ne-a izolat.

Pe mine m-a dus însă direct în izolator, izolatorul 3, era izolatorul de la mijloc. Erau patru izolatoare la Miercurea Ciuc la subsol. Din izolatorul 3 era o ușă pe peretele din fund, dar noi nicio dată, câte am trecut prin izolatorul ăla, n-am știut ce este dincolo de acea ușă. Eu am fost prima care află ce este dincolo de ușă din izolatorul 3. N-am stat foarte mult acolo. A venit milițianca, era plutoniera pe secție, se numea Erji, și era tocmai persoana pe care noi o consideram cea mai de caracter dintre toate. Și ea îmi spune: „Tu, șefa cum putut face voi așa un lucru urât?” Vorbea foarte prost românește. „Voi ați vrut să lucrați rochiță pentru Antonia, ați făcut această rochiță, Laszlo n-a putut să o scoată și a trimis-o pe cealaltă și voi în loc să îi dați rochița să o ducă lui Laszlo, ați reclamat o minciună și uite, Laszlo, acuma va fi arestată și va fi condamnată foarte, foarte rău.” Eu am făcut ochii mari și i-am spus: „Doamna Erji, nu-i adevărat.” I-am spus care este adevărul. Și ea spune: „Ai, ticăloasa, ea a fost prima care și-a dat

Cu Hristos în celulă

seama. A vrut să rămână în casa lui Laszlo și vrut băgat la închisoare pe Laszlo, ca să aibă ea teren liber, așa. Bine că ai spus, că eu spun la toți care este adevărul și se schimbă situația...” Îmi spune: „Toată închisoarea urăște la voi și ale voastre. Cum ați putut voi să faceți un lucru așa urât?” „Nu l-am făcut, nu știm acum cum s-o scoatem.” Și am mai spus: „Doamna Erji, eu am să fac pe proasta, n-am încotro. Eu trebuie să știu ce hotărăște Oltea să spună, în legătură cu chestia asta, ca să spunem toate la fel. Pentru asta eu trebuie să aștept prin morse, prin perete pe undeva, să-mi vină înștiințarea ce trebuie să spun. Până atunci fac pe proasta. Zic, să nu te miri, că ăsta este adevărul...”

Și a spus: „Eu nu sfătuiesc la tine, că o să fie foarte rău de pielea ta. Știi, e mai aproape cămașa decât vestonul. Spune ce știi, doar nu tu ai făcut chestiunea asta. De altfel, Laszlo se teme foarte tare de tine, fiindcă te-a pedepsit de trei ori, și se teme că tu ai făcut lucrul ăsta ca să te răzbuni pe ea.” Și eu am spus: „Doamne, ferește. Eu vă spun că îmi pun pielea la saramură ca să o

scap pe ea, nu ca s-o bag pe ea. Și, într-adevăr, a venit, m-a chemat la anchetă. Directorul, cu rochița pe masă: „Spune, șefa, raportează ce s-a întâmplat...”

Eram șefă de cameră. „Nu s-a întâmplat nimica. Eu nu știu nimica, n-am văzut nimica.” Într-adevăr, trebuia să fac pe proasta. Cum poți să spui într-o celulă de unu' pe doi metri, cu trei rânduri de paturi suprapuse, cu numai atâta loc de mișcare, să spui că n-ai văzut nimica și că nu știi nimica și mai ales când ești și șefă de cameră și ai obligația oarecum să observi ce se întâmplă în cameră și, după concepția lor, trebuia să suni, să bați în ușă și să raportezi orice încălcare de regulament? Am făcut pe proasta și atunci s-a enervat directorul și a spus: „Am să te bag într-un loc de unde ai să ieși ca dușumeaua asta. Eu te sfătuiesc ca om așa, suntem numai noi doi, nu ne aude nimeni, eu îți spun ție așa, omenește, recunoașteți ce ați făcut; ați făcut-o, ați făcut-o, mă rog, o să primiți pedeapsa... Dar nu te expune la ceea ce te așteaptă, ca să spui silită adevărul. Că de spus tot ai să-l spui. Tu știi foarte bine,

Cu Hristos în celulă

zice, tu ai atâția ani de închisoare, știi foarte bine că nu scapi din chestia asta.

I-am spus: „Faceți ce vreți cu mine, ce știți, eu nu știu nimic. Am făcut pe proasta. Și atunci a chemat-o pe Erji și i-a dat încet, așa, dispoziție ce să facă cu mine. Erji m-a dus în celula 3, acolo mă aștepta „Hitler”. Hitler era unul din funcționarii mai bătrâni ai închisorii. Era de foarte mulți ani acolo. Un milițian foarte în vârstă, dar foarte rău. Noi i-am zis Hitler nu pentru că era rău, ci pentru că semăna foarte bine cu Hitler, purta mustăcioară, și era tot așa mic, o stârpitură de om. În ce consta în special răutatea lui? Nouă ne adusesse niște cătușe noi, cărora nu știu de ce li s-a zis americane. Erau nichelate, frumoase, elegante așa, era un sistem rotativ așa, cumva, nu știu care era mecanismul, că n-am avut o cătușă din aia să văd cum e făcută, dar știam că se potrivea exact pe încheietură și se fixa exact pe încheietură. El nu fixa la dimensiunea mâinii tale. Pentru noi, într-adevăr, a fost o nenorocire - că înainte nouă ne punea cătușele de bărbați, care erau cătușe fixe, și noi, având încheieturile mai mici și mâi-

nile mai mici, scoteam din cătușe mâinile, stăteam cu mâinile slobode și, când auzeam că vine cineva, le băgam iarăși în cătușe. Se știa lucrul ăsta. Și atunci ne-au adus și nouă cătușe *americane*. Și el mi-a aplicat cătușe după metoda lui. Stătea în genunchi la picioarele mele și meșterea la mâinile mele, mi le-a dus la spate. Probabil că așa a primit dispoziția - și a avut, într-adevăr, în vedere un anumit lucru, prin faptul că mi le-a dus la spate. De obicei, pe noi ne puneau cu cătușele în față, când ne pedepsea la cătușe, ca să poți să mănânci cu cătușele, să poți să-ți duci salteaua de colo-colo, să poți să faci ceva totuși cu mâinile încătușate. Cu mâinile la spate nu puteai să faci nimic. Și am văzut eu că el tot meșterește ceva acolo și se uită la mine. Și la un moment dat am simțit cum fiarele alea îmi intră în carne și am simțit o durere cumplită. Era o presiune pe nervi, care îți dădea o durere de îți venea să te urci pe pereți. Și el, când a văzut că mă schimonosesc de durere, s-a oprit, dar n-a pus piedica la cătușe, le-a lăsat așa; și asta ce însemna? Că la fiecare mișcare alea se mai strângeau, se mai

Cu Hristos în celulă

strângeau și intrau mai tare, mai tare, intrau în carne până ajungeau la os. În felul ăsta putea să îți nenorocească mâinile. Dacă mai multe ore mâinile nu erau vascularizate, erau pierdute. Și m-am speriat, mi-am zis: „Uite, directorul adjunct se ține de cuvânt.” Dar n-am zis nimic, asta era plata.

M-au băgat acolo înăuntru, după ușa misterioasă din fundul celulei 3. M-a împins acolo. Erji săraca se uita cu milă la mine, așa. După aia a venit la mine și a spus: „Nu pot să ajut la tine cu nimic. Eu atâta pot, să spun la ceilalți care este adevărul.” Și am zis: „Ba puteți să mă ajutați foarte tare. Eu am toată încrederea că sunteți un om de caracter și că înțelegeți exact situația în care sunt, că altfel nu v-aș pune în situația asta. V-aș ruga să mergeți la Laszlo și să-i spuneți să nu recunoască nimic.” „Dar ce să spună?” „Că ea nu știa nimic, că habar nu avea ce s-a petrecut, ce e cu noi, e o chestiune absolut străină de ea. Să facă tot ce poate, chiar dacă o bate în anchetă, să nu recunoască lucrul ăsta, dacă vrea să rămână liberă și să își crească fetița.” Și a zis Erji: „Eu nu îți spun ție nimica,

pentru că nu știu cât de tare vei fi tu.” Femeia era precaută, știa că la bătaie eu aș fi putut să spun că am rugat-o pe Erji să îmi facă legătura cu Laszlo și de aia Laszlo nu spune nimica, pentru că a fost învățată așa. Deci, precaut, a spus: „Eu nu spun la tine nimica, mi-e foarte milă de tine.” Și a plecat. Eu mi-am zis: „Hai să văd unde m-a adus.” Era o platformă de scândură sus, la nivelul ușii, la nivelul solului. Camera, pivnița - era o pivniță, era săpată foarte adânc în interior – deasupra solului era numai atâta bucățică, cât să lase două lucarne prin care venea lumină, o lumină tulbure, neclară, mai mult penumbră decât lumină. Pe platforma asta cobora o scară jos, pivnița era goală, pereții se vedeau negri, probabil erau mucezi de umezeală, ce știu eu? Că la lumina aia clar nu prea puteai să vezi ce este. Și m-am uitat, mi-am zis: „Oare eu unde dorm la noapte, dorm pe platforma asta, cocoțată sus? Pot oricând să mă rostogolesc jos - că n-avea nicio bară de protecție. Dar, ia să văd jos ce condiții am.”

Și uitându-mă jos, am văzut smocuri de paie, smocuri așa aruncate ici, co-

Cu Hristos în celulă

lo și mi-am zis: „E meschin până în măduva oaselor. Ce le era să pună un strat de paie ca lumea, ca să stai ca lumea? Pivnița e probabil foarte umedă. Sau le-au scos, zic, și-au rămas așa, resturi.

Când m-am uitat mai bine, smocurile se mișcau. Se mișcau, se plimbau. Și erau umbre, așa, fulgerătoare care mergeau ca niște săgeți spre pereți, îndărăt spre centru. Erau șobolanii care mișunau în dreapta, în stânga și pe care îi vedeam ca pe niște pete de întuneric mișcătoare. Dar imediat mi-am dat seama că trebuie să fie ceva jivine. Zic: „Să fie șoareci? Să fie șobolani?” Și, parcă, ca să mi se confirme cine sunt, unul dintre ei a urcat sus. Între timp mi-am adus aminte de povești, de poveștile cu necuvântătoarele. Și știam că unul din povestitorii cu animale povestea că șobolanii se organizează în haite, că au un conducător și atunci când sunt atacați ei se pot apăra în haită. Unul a urcat spre mine și mi-am zis: „Asta probabil că este șeful haitei.” Deci a venit, a urcat tacticos de pe treaptă pe treaptă.

- *Cam cât de mare era?*

- Cât o mătă mare, mare. Era zdravăn, era hrănit bine, doar mâncau din magaziiile închisorii arpacaș cât încăpea în ei, nu? Și la jumătatea scării, s-a oprit și m-a privit. Și mi-am zis: „Aștia sunt obișnuiți cu oamenii.” M-am dus imediat cu gândul, așa. De ce? Pentru că un șobolan fuge instinctiv, fuge de om, fuge, nu stă. Dar ăsta a stat și m-a privit. Vă mărturisesc că luni de zile am avut coșmaruri cu privirea aia. Niște ochi mici, rotunzi, fără pleoape - probabil că ei au pleoapele foarte scurte de vreme ce nu se vedeau, goi, cu o privire goală. Mi s-a părut că așa trebuie să apară viul infernului, ceva gol, ceva golit de orice, de tot binele, de lumină, de orice.

- *Fără sens.*

- Ceva gol, un pustiu imens, așa. O privire goală, de bestie fără nicio expresie, fără niciun sentiment - ce sentiment poate să aibă o jivină ca aia? Cu ochii zgâiți, așa, la mine. Vă spun că închi-deam ochii și vedeam acea pereche de ochi infernali, cum i-am numit în sinea mea, suficient ca să-mi dea pe șira spinării fiori de gheață. Dar s-a întors, n-a urcat mai sus, probabil s-a gândit: „Da,

Cu Hristos în celulă

bine că ești aici, la noapte vedem noi ce facem....” Ce-o fi zis? Dacă poate să gândească cu un creier atât de mic. Se spune totuși că sunt foarte inteligenți șobolani.

Colegelor mele le-am povestit povestea asta mult, mult după '89. Eu, colegelor din celulă nu le-am povestit atunci absolut nimic. Am îndurat singură tot coșmarul acelor ochi, pentru că nu voiam ca ele să știe că închisoarea colcăie de șobolani și să se sperie. Erau persoane care se temeau. Eu nu mă temeam de șobolani și de șoareci până atunci. Acuma mă tem de șobolani... Nu că mă tem, îmi dă un sentiment de repulsie și de ceva... nu știu cum să vă spun, foarte stânjenitor. Dar cele cărora le-am spus mai târziu ziceau: „Îngerul tău păzitor i-a zis: «Până aicea, jivină, mai departe nu te duci, că nu te las eu»”. Probabil că așa s-o fi și întâmplat, ce știu eu ce l-a împiedicat să urce până sus, să urce pe mine?

Dar mi-am dat seama în ce situație mă aflu eu. Ziceam: „Pot să mă așez în unghi și să fiu din stânga și din dreapta apărată de pereți, dar cu fața ce fac? N-am cum.” Dacă aveam mâinile în

față dădeam cu mâinile, mă apăram de ei când începeau să se urce pe mine, dar, cu mâinile la spate și în incapacitatea de a le mișca ca să nu-ți intre în os și să îți secționeze eventual nervii și să îți nenorocească mâinile pentru toată viața? Mi-am zis: „Doamne, sunt într-o situație limită, ce mă fac?”

M-am prăbușit într-o disperare neagră. Neagră, neagră, nu pot să vă spun. Nu vedeam nicio ieșire, într-adevăr. Singura ieșire era probabil aia pe care o prevăzuse directorul închisorii, adjunctul, când m-a dus acolo: că voi bate cu disperare în ușă și voi cere să fiu scoasă la raport, ca să spun tot numai să nu mă țină acolo - ceea ce eu nu puteam să fac. Nu puteam să fac asta, pentru că tot ce suferisem până atunci ar fi fost zadarnic dacă eu cedam în momentul ăla. Nu puteam să cedez, dar nici n-aveam altă variantă... Eram într-adevăr în ceea ce se numește situație limită. Atunci mi-am zis: „Mă arunc cu disperare cu capul în jos și termin cu toată problema.”

Și pe urmă tot eu mi-am zis, probabil că îngerul păzitor mi-a zis: „Hei, hei, te gândești prost.” Că mi-am zis:

Cu Hristos în celulă

„Ce tâmpenie la mine, ce îmi garantează mie înălțimea asta?” O fi ea maximum de trei metri, mai înaltă de trei metri nu poate să fie o cameră. De la trei metri n-ai certitudinea că chiar mori când ajungi jos, mai ales dacă jos o fi ciment, n-o fi pământ moale. N-am certitudinea că o să mor, chiar dacă mă arunc cu putere și în cap. Și atunci este mai rău, că haitele însetate de sânge vin pe mine atunci și va fi mai rău.

- *Dar nu v-ați pus problema că e păcat să vă sinucideți?*

- Nu, eram în disperare, eram în păcat. Foarte mulți preoți mi-au spus: „În ce stare de har ai fost atunci!” Și am spus: „Nu-i adevărat!” Toată lumea să știe că, cu cât ești mai disperat și cu cât ești mai fără ajutor, cu atât mai repede te ajută Dumnezeu. Eu eram într-o stare de disperare care mă dusesse la păcat. Prima soluție... Eu în clipa aia uitasem de rugăciune, uitasem tot ce știam. Eram după vreo opt ani de închisoare, deci aveam deja formată ținuta mea de deținut rugător, intrasem deja în ceea ce numeam noi atmosfera de mistică a suferinței. Îmi însușisem suferința, mi-o în-

sușisem, intrasem în trăirea transcendențială a suferinței. Deși aveam toate lucrurile astea, le uitasem, atât de neagră era disperarea. Eu n-am văzut decât șobolanii urcați pe mine și eu eram în imposibilitatea de a mă apăra de ei, asta era singura mea realitate deci.

- *La asta vă gândeați, nu se suiseră pe dumneavoastră, nu?*

- Nu. Asta simțeam, asta trăiam, nici nu știu dacă mai judecam eu cu mintea mea obișnuită, care nu era nici grozavă, dar nici medie nu era; eram destul de isteată, ca să zic așa. Și atunci am strigat. Efectiv am strigat: „Doamne, nu mă lăsa!” N-am găsit altceva mai bun să spun, cum să spun, mai inteligent, mai concludent pentru Părintele Veșnic. Pur și simplu, disperarea a urlat din mine cu sinceritate: „Doamne, nu mă lăsa! Tu ești singura mea salvare.”

În disperare am văzut totuși că nu sunt într-o situație limită, că am o ușă - și că ușa aceea este Părintele Veșnic. Nu pot să nu îmi aduc aminte cu lacrimi clipa aceea ce a venit după strigătul meu. A fost, într-adevăr, clipa de har care a venit din îndurarea Părintelui Veșnic,

Cu Hristos în celulă

nu din vrednicia mea, n-am avut nicio vrednicie, decât disperarea din mine, atât. Și mi-am auzit vocea, de-aia știu că am strigat efectiv, că mi-am auzit vocea cu o ureche parcă străină, era o voce străină, era strangulată, răgușită, nu era vocea de care eu eram foarte mândră și îngâmfată, de altfel, că aveam o voce plăcută așa de obicei. Și în momentul în care am zis: „Doamne, nu mă lăsa...”, în clipa aceea toată realitatea din jurul meu s-a transfigurat. Nu mai era nici lucarnă, nici platformă, nici scări care coborau, nici șobolani. Nu mai era nimic. Era o imensitate albă, era o lumină albă, eu eram cuprinsă de această lumină, eu o simțeam concretă, atât de concretă încât eu o credeam materială. Era ca o lumină concretă, materială, o simțeam, mă simțeam cuprinsă în ea. În viața de toate zilele n-am mai simțit niciodată asemenea trăire, un asemenea sentiment așa. Și nu era o lumină ca de la soare sau ca de la bec. Era o lumină ireală, o lumină... nu știu cum să vă spun. Mi-am dat seama că în viața mea n-am văzut așa ceva. Semăna mai degrabă cu... Știți, iarna când ninge câteo-

dată cu fulgi mari, liniștiți așa. Și după-aia apare un soare, o scânteie și toată zăpada...

- *Sclipește.*

- Sclipește în mii de scânteioare. Așa era lumina. Era vibratoare. Era o lumină de zăpadă, dar în același timp etonantă, uimitoare, nu știu cum să vă spun, nu găsesc cuvânt echivalent pentru ca să pot să o descriu cum era. Și eu mă simțeam cuprinsă în ea și eram atât de fericită cum nu pot să vă spun. Simțeam o bucurie imensă, un sentiment așa de puternic. Mi-am zis că, probabil, atunci când iubești foarte tare pe cineva și afli că ești iubit la fel și ai o împlinire în această dăruire, în această afecțiune simți într-adevăr o bucurie cu totul specială, zic eu. Adică e bucuria aceea care și dă și primește în același timp. O interferare a iubirii, nu știu cum să vă spun. Trăiam lucrul ăsta și îl trăiam atât de intens încât simțeam că, dacă durează mult, eu o să fiu cenușă. Vibram scânteietor în bucuria asta, în fericirea asta. Și nu știam exact ce e cu mine, nu știam că sunt Oțel Aspazia, adusă acolo. Nu știam nimic din toate astea. Aveam

Cu Hristos în celulă

o percepție vagă, dar nu știu cum să vă spun, ca o precunoaștere. Parcă vag așa, parcă știam că fusesem o problemă și acum nu mai eram, că eram o dilemă și acum nu mai eram. Și eram foarte fericită că ieșisem din ea și că eram prinsă în această luminozitate care era în același timp și iubire și bucurie și salvare și, nu știu cum să vă spun, un sentiment plenar pe care n-am cum să-l definesc.

Puteți să vi-l imaginați dacă puteți așa din slabele cuvinte pe care le-am spus. Și după o lungă bucată de vreme lumina m-a părăsit și am revenit la normal... Șobolanii ăia erau tolăniți toți pe jos, nu mai alergau de colo-colo. Lucarna apărea așa ca un semiochi de lumină, după cum se întuneca acea semilumină îmi dădeam seama că coboară înserarea.

Și ziceam: „Doamne, de-acuma ce faci cu mine?” Dar nu mai aveam nicio frică, eram calmă, eram liniștită, aveam certitudinea, într-adevăr, că pronia cerească nu m-a părăsit și aveam certitudinea că nu voi fi lăsată, că din toată împrejurarea asta o să ies cu obraz curat, ca să spun așa, pe românește,

aveam certitudinea asta. Stăteam foarte liniștită. Aveam însă ca o umbră, ca o reminiscență a acelui sentiment: era în inima mea o căldură, o bucurie, ceva învăltoitor, ceva plăcut, ceva matern așa, nu știu cum să vă spun. O siguranță pe care cred că o are copilul atunci când doarme la sânul mamei.

Și seara, într-adevăr, a venit Erji și a deschis ușa și a spus: „Șefa, ce spun eu la tine rămâne între noi pe vecii vecilor. Am fost la Laszlo și i-am spus și a zis că dacă o bate pe ea, dacă o calcă în picioare se va gândi la Antonia și va rezista și nu va recunoaște nimic.” Și eu am spus: „E în regulă.” Pentru că cu puțin înainte de a veni Erji, am auzit răsunând în pereți ERLO. Morse: punct, linie, punct, punct, punct, linie, punct, punct tot bătea. Până la urmă mi-am spus: „Mă, este Lena.” La început am spus că nu mă caută pe mine. Era Lena Constante, care făcea parte din procesul Pătrășcanu.

Noi, într-adevăr, ne-am purtat foarte frumos cu ea și am ajutat-o foarte mult în împrejurări grele, dar nu ne așteptam la așa recunoștință de la ea - că a spus despre Legiune tot felul de tâmpe-

Cu Hristos în celulă

nii. Comuniștii au lansat lăturile astea, care vor curge încă multe veacuri de acum pe noi, pe noi nu ne ating... Dar că Lena a vorbit despre noi în termenii în care a vorbit - când noi am fost cu ea așa cum am fost -, asta mi s-a părut josnic. Atunci nu știam că va avea atitudinea aia față de noi, dar știam din ce proces este, știam care e concepția ei, idealul ei de viață, știam toate lucrurile astea și asta nu îmi inspira o încredere, așa că n-am răspuns imediat. Am spus: „Nu poate să mă cheme pe mine.” Și până la urmă a început să bată: „El îl cheamă pe Pa”. Pa eram eu - de la Pazi, indicativul meu. Și atunci am încercat să răspund. Foarte greu mi-a venit. Am bătut cu călcâiul răspunsul și ea tot ștergea, nu înțelegea. Și mi-am dat seama că nu înțelege. Eu spuneam: „Vorbește, sunt în cătușe, nu pot vorbi.” Și până la urmă am bătut mereu, „vorbește, vorbește, vorbește” - fără să mai dau alte explicații, pentru că îmi dădeam seama că ea interceptează: „Sunt in catuses.” Or, asta ce putea să însemne? Ea nu și-a dat seama. În morse nu sunt semnele de ă, de î, de ș, de ț, de toate astea. Și, din cauza asta, într-ade-

văr, pot să iasă niște lucruri foarte năstrușnice. Vă spun, în paranteză, ceva foarte amuzant. Când am primit „Scrisoarea Tatălui”, noi am primit-o în morse, ca să o învățăm așa și să ne bucurăm de ea. Și de la prima strofă noi am fost foarte nedumerite: „Fiule, Fiule, lungă e calea până la tine, sunt mari și tari.” Ce e aia mari și tari?

- *Mări și țări.*

- Era „mări și țări”, da. Lipseau diacriticele. Și așa i s-a întâmplat și Lenei. Și ea, când a văzut că spun vorbește, vorbește și că sună foarte ciudat că pentru mine era chinuitor să bat cu călcâiul, cu mâinile la spate și nici nu aveam o încălțăminte cu talpă groasă, era o talpă de cârpă, deci trebuia să bat foarte apăsător, era o muncă de Sisif ca să pot să scot acel „vorbește”. Și-a dat seama că trebuie să spună și să nu aștepte nimic altceva. Și mi-a spus care este povestea. Surorile Samueli erau două evreice, deci în context noi, legionarele, nu puteam fi acuzate că ne favorizează pe noi și spre onoarea lor ele au primit acest lucru. Una era secretară la ambasada americană și cealaltă era secretară

Cu Hristos în celulă

la ambasada engleză. Și erau mereu chemate în legătură cu noile arestări care se făceau în aceste ambasade. Ele, secretarele, fiind cheia ambasadei respective, erau mereu chemate la surplusuri de anchetă. Deci a fost foarte plauzibil că ele au fost în perioada aia chemate la un surplus de anchetă și acolo au aflat că Nicola de la Iași, prietenă bună cu Oltea Manoliu care se eliberase, între timp s-a căsătorit și are o fetiță. Și atunci ne-am gândit să spunem că Oltea s-a hotărât să-i trimită o rochiță pentru fetița ei, o rochiță lucrată în închisoare, printr-o altă deținută, Viorica, care era cu noi în celulă și care trebuia să se elibereze în săptămânile viitoare. Ea ar fi trebuit să scoată rochița și să i-o ducă lui Nicola. Și chestiunea a fost pusă la punct. Și eu am zis: „Uite, am avut dreptate că am făcut pe tâmpita și n-am spus din capul locului nimica. Acuma spunem toate aceiași poveste, dacă avem noroc va fi cunoscută.”

Și totuși, în sinea mea am zis că depinde de îngerii noștri păzitori, pentru că dacă anchetatorul ne bagă în

amănunte, ne înfundă. Pentru că amănuntele nu mai puteau fi puse la punct prin morse. Și zic: „Să dea Dumnezeu să nu ne bage în amănunte, ca povestea să fie primită ca atare.” Era cuvântul nostru, era cuvântul deținutei, erau toți colegii acestei nenorocite pe care noi o poreclisem Orlanda că urla, Urlătoarea îi ziceau unele, altele îi ziceau Orlanda. Toți colegii au vorbit foarte urât despre ea, știind adevărul de la Erji, știind ce s-a întâmplat. Iar deținuții de drept comun, aflând și ei de lucrul ăsta, că nu noi suntem nemernicele care am pârât, ci noi am fost cele care am fost turnate de maniera asta, unul dintre ei s-a dus și i-a spus procurorului - că a venit anchetă de la București. Securitatea locală a spus că o depășește problema și cer sprijin de la București. Și au trimis din fericire un procuror tânăr, foarte inteligent, foarte inteligent și de bună calitate, o să vedeți. Am să vă spun, așa, pe scurt, cum a rezolvat cazul. Problema era pusă la punct de noi. Și a venit într-adevăr ziua anchetei. La două zile după întâmplarea aia cu șobolanii am fost chemată în anchetă. Dar eu eram încă

Cu Hristos în celulă

în aceeași stare de spirit, în care mă lăsase lumina care m-a cuprins. Cum a venit, așa m-a părăsit, nu știu când a plecat.

- *Dar câte zile v-a ținut starea aceea de spirit?*

- M-a ținut trei zile. În anchetă eram a treia zi, la două zile după chestiunea asta. Eram într-un calm desăvârșit și într-o stăpânire de sine așa, nemaipomenită. Și când am spus povestea pe care o inventasem, procurorul a stat mai mult în picioare. I se părea că mă domină așa, deși era un tip înalt așa, bine făcut. Anchetatorul - șeful securității de la Miercurea Ciuc - a stat pe scaun. Și mie mi-a venit în minte un truc, mi-a fost inspirat cred tot de îngerul păzitor, cred, că eu de obicei sunt o fire deschisă și n-am viclenii - dar atunci am folosit o viclenie. M-am exprimat în termenii cei mai radicali posibili, mi-am dat seama de cunoștințele precare ale șefului de la securitate și m-am exprimat, am ales termenii cei mai radicali, neologismele cele mai puțin folosite, așa. Și procurorul a primit chestiunea asta - avea un spirit ludic - s-a exprimat în același fel, în

aceeași manieră, așa că bietul anchetator n-a înțeles prea multe, adică bietul securist n-a înțeles prea multe din discuția noastră. Iar procurorul a înțeles ce-a vrut el. Și a spus: „Bine, povestea este foarte frumoasă, ia să o luăm acum la bani mărunți.” Și eu am zis în sinea mea: „Ei, se întâmplă lucrul de care m-am temut.” El: „Spune, poți să îmi spui în ce zi, în ce lună s-a întâmplat povestea asta? Când ați primit voi știrea de la surorile alea evreice că Nicola are o fetiță și ați vrut să îi faceți o rochiță?” Și eu am spus: „Mie îmi cereți să vă spun asta?” Mi-a venit așa spontan, am spus: „Domnule procuror, îmi cereți un lucru imposibil. Noi, deținuții, în special ăia cu stagiu vechi ca al meu, mai știm noi în ce an suntem, în ce lună, în ce zi? Știm după anotimpuri când e vară, când e primăvară, zilele nu le mai știm, zilele nu le mai știm, că cine să le țină socoteală? Poți să ai o memorie nemaipomenită.” Noi aveam metodele noastre de a ști zilele - măcar dacă nu data precisă, dar trebuia să știm neapărat când e miercuri, vineri, când țineam posturile, știam când trec săptămânile.

Cu Hristos în celulă

Era o minciună ce spuneam eu, dar noi spuneam că în anchetă orice minciună este iertată. „Deci eu nu pot să vă spun în ce zi era.” „Bine, zice, dar măcar așa, în mare.” Și eu zic: „Da, pot să vă spun cam cum era, cam ce anotimp era. Era cam pe vremea când înfloreau salcâmi. Mi-am făcut eu socoteală că salcâmul e o floare care ține multă vreme, și că indiferent de ce dată vor spune celelalte se va încadra în acest anotimp dat de mine. Și ăla a zâmbit, și-a dat seama de situație, era deștept procurorul și a spus: „Bine că nu înfloreau castanii” - că era un cântec pe-atunci, un șlagăr cu înfloritul castanilor.

Eu n-am zâmbit, m-am făcut că nu pricep ironia. Și l-am văzut că se ridică, se duce spre geam și vine așa cumva, în pas alert către mine. Și mi-am zis: „Acuma mă pocnește de mă mătură de pe scaun”. Am avut impresia asta, că vine pregătit să mă lovească. Și a venit, a dat cu piciorul într-adevăr, dar nu în mine, ci în scaun. Și am mers așa cu scaunul, am patinat, cu atâta putere a dat. Și m-am uitat așa dintr-o parte la el, mi-am zis: „Oare ce l-o fi apucat?” Că mi se

părea un om stilat, manierat, era cult în orice caz, era școlit, era cult. Numai după termenii pe care i-a folosit și avea o inteligență brici - că a prins imediat intenția mea și a intrat în joc. Mi-am zis: „Oare ce l-o fi apucat?” - că nu semăna cu un om de o asemenea manieră.

Și el a spus: „Ia să îmi spui mie din ce sunteți făcuți voi, legionarii ăștia, că dacă altcineva mi-ar fi făcut mie gestul ăsta aș fi sărit ca ars de pe scaun și l-aș fi înjurat, dacă nu l-aș fi și pocnit.” Și eu am zis: „Ei, vă dați seama că eu nu pot să-mi permit așa ceva”. Zice: „Nu, sigur, nu poți să-ți permiți să îmi răspunzi la o grosolănie cu o grosolănie, cu violență, dar puteai măcar să clipești, dar tu nici măcar n-ai clipit.”

- Când el v-a lovit atât de puternic scaunul dumneavoastră nici măcar n-ați clipit?

- Atunci mi-am dat seama și mi-am spus: „Da, uite, într-adevăr, n-am clipit. Doamne, mare e puterea Ta!” Astea mi le-am spus mie, dar lui nu i-am zis nimic, am plecat capul în jos și a spus: „Ei, nu-mi răspunzi la întrebare?” Și eu am spus: „Dacă eu vă răspund la între-

Cu Hristos în celulă

barea asta cu sinceritate, o să aveți o reacție neplăcută, neplăcută pentru mine în orice caz.” „Ei, hai să încercăm totuși.” Și eu spun: „Pot să vă spun așa, cu o frază cuprinzătoare: noi credem puternic în Dumnezeu.”

Eu Îi mulțumeam în momentele alea bunului Dumnezeu, că mi-a ținut pleoapele nici măcar să nu clipească. Eu eram sub starea de spirit pe care mi-o impregnase în suflet, ca să zic așa, și în toată ființa mea, lumina aia miraculoasă care m-a scos din disperare. Practic m-a scos din realitate și m-a introdus în alt real. Pe urmă, după ce s-a întâmplat cu mine, mi-am dat seama că ceea ce s-a întâmplat cu mine este ceea ce, cum să spun, în termeni teologici, ca să zic așa, se numește extaz duhovnicesc. Te scoate din realitate și te poartă, te duce pe alt tărâm care e așa, e lumină, e fericire, e bucurie.

- *Vi s-a mai întâmplat să mai aveți vreo experiență similară?*

- Niciodată. Asta a fost ceva unic în viața mea. Am mai avut vise cu lumină, dar lumina obișnuită. Și a venit deținutul de drept comun și a spus: „Eu am

plătit-o prin părinții mei pe această milițiancă, ca să facă legătura cu avocatul meu și să îi dau cheia prin care să mă scoată din proces, și m-a costat atâția lei.” Deținutul acela a turnat-o și procurorul a spus: „Voi vreți să vă răzbunați pe ea pentru că cine știe ce ți-o fi făcut sau te-o fi refuzat și tu acuma spui minciuni.” Și el a spus: „Nu, mergeți la părinții mei, sau mai bine vă dau numărul de telefon al părinților mei și întrebați-i pe părinții mei dacă într-adevăr n-a fost în ziua cutare la ei o persoană așa și așa și le-a adus o scrisoare așa și așa.”

Nu știu dacă procurorul l-a verificat sau nu, dar în orice caz ea a fost discreditată ca milițiancă, deci tot ce spunea ea implicit trebuia să fie trecut sub semnul întrebării și ce spuneam noi putea să fie adevărat, putea să fie plauzibil. Când am revenit în celulă, Oltea îmi spune: „Pazi, tu l-ai cântărit bine pe procurorul ăla?” Și zic: „Atât cât mi-a permis întrebarea și starea în care mă aflam.” Zice: „Eu cred că el a știut exact cum stau lucrurile, sau i-a plăcut atât de mult cum am făcut noi istoria plauzibilă, încât s-a hotărât să o ia ca atare.”

Cu Hristos în celulă

Și eu întreb: „Tu te bazezi pe ceva concret?” Zice: „Da. Știi ce mi-a spus?” „Nu.” „Nu mi-a luat interogatoriu clasic” (În interogatoriul clasic anchetatorul îți punea întrebarea care era trecută în scris și tu dădeai răspunsul pe care el îl formula în scris. El îl formula. Tu spuneai cu cuvintele tale acolo, dar el trecea acolo cu cuvintele lui și îți citea. Dacă erai de acord, semnați amândoi, și el și tu, după fiecare întrebare, ca să nu fie dubiu că a fost imixtiune în anchetă. Ei își luaseră prevederi și pentru anchetatorii lor, ca să fie și ei cumva controlați.) Oltea: „Și mi-a spus: «Nu, nu îți iau interogatoriu clasic, te las să îți faci singură declarația și vezi cum o concepi, ca să reziste adevărului.» Ia spune, acum spune și tu ce deduci din asta? A spus clar: «Să o pui în așa termeni încât să fie veridică și pentru cel care o va citi.»”

- *Mai ții minte numele aceluia procuror?*

- Nu, dar nici nu l-am știut.

- *Cam câți ani avea?*

- Până în treizeci. Era tânăr. Era tânăr, era din noua lor generație de procurori. Altfel decât ăia care scoteau de

clarații de la tine cu bâta și cu cleștele...
Punea întrebări subtile.

- *Poate să mai trăiască, era mai tânăr decât dumneavoastră.*

- Cred că trăiește. Dar, dacă o fi citit pe undeva cartea, cred că îl amuză.

(La realizarea interviului au fost prezenți mai mulți tineri. Unul dintre ei, Marian Maricaru, a intervenit): - *Și, când i-ați spus de Dumnezeu, ce reacție a avut?*

- Când i-am spus că noi credem în Dumnezeu, el a spus: „E, sunt povești de adormit copiii”. Nu putea să spună altceva, doar era și celălalt anchetator de față.

- *Alte momente grele din închisoare, în afară de acesta, care au mai fost?*

- Cel mai greu moment din toată închisoarea a fost momentul când am aflat că, după ce am executat zece ani de închisoare, temniță grea, mi-au mai dat o condamnare de patru ani. Nu administrativul pe care îl dădeau de obicei, ci închisoare. Că știam că nu o să mă lase în libertate - avusesem procese grele, am mai avut împrejurări grele, așa. Pro-

Cu Hristos în celulă

cesul care trebuia să aibă loc cu Diri n-a mai avut loc - Diri era directoarea închisorii de la Mislea, căreia noi îi spuneam Diri, un termen așa, generic. Deținutele de drept comun i-au spus Diri neni și noi am tăiat pe neni ăla unguresc și a rămas Diri; și a rămas Diri în toată memorialistica noastră a femeilor, ea se numea Elena Tudor, dar numele i-a rămas Diri.

Trebuia să fie tot așa un proces greu cu ea, care tot așa s-a încheiat cu bine - noi suntem sigure că datorită acestui fapt - datorită faptului că toată închisoarea neinformativă (adică închisoarea minus informatoarele) a ținut atunci post trei zile cu pâine și cu apă ca procesul ăsta să nu aibă loc. Și n-a mai avut loc, a căzut toată latura evreiască din ministerul de interne, care îi era dușmană lui Diri - Chișinevschi, Teohari Georgescu și toți ăia. A trebuit să cadă ei ca să scape Diri - și a scăpat. Țăsta a fost un moment greu. Ea a fost un om foarte controversat. Era și bestie, dar era și de o mărinimie, de un curaj pur și simplu nebun. Cred că puține dintre noi ar fi putut să facă salvările de vieți pe

care le-a făcut - cu curajul cu care le-a făcut ea.

- *Și cum vă explicați această dublă personalitate?*

- Ea la început a fost comunistă de bună credință, a fost dintre intelectualii care au crezut în *Manifestul comunist* - care sună frumos când îl citești, din punct de vedere social. Și treptat, treptat, treptat s-a convins ce este comunismul, ce înseamnă de fapt, bolșevismul, ce înseamnă de fapt încrucișarea asta nemaipomenit de demonică între panslavismul și new-age-ismul, ca să zicem cu un nume mai modern, al evreilor, încrucișarea asta dintre panslavismul rus și tendința hegemonică a evreilor. Și-a dat seama ce acoperă de fapt, ce este de fapt și a avut o decepție nemaipomenită. Cea mai interesantă discuție pe care am avut-o eu vreodată în închisoare a fost această discuție cu ea. Pe noi, pe studențe, ea ne-a primit foarte urât, dar ne-a primit urât din cauză că era revoltată: ce caută tineretul intelectual în închisoare? Și ne făcea pe noi vinovate. De fapt, eram vinovate că noi nu îi iubeam, na!

Cu Hristos în celulă

Noi nu i-am iubit și ei ne-au pedepsit că nu i-am iubit, ca s-o spun așa simplu...

(Într-o mărturie radiofonică⁵ doamna Aspazia Oțel Petrescu a dat și alte detalii legate de experiența extraordinară pe care a trăit-o în pivnița cu șobolani - n. ed.)

... m-a cuprins o spaimă nebună, o spaimă atât de puternică, încât fără sîne am strigat: „Doamne, nu mă lăsa!” Mi-am auzit vocea. M-am speriat de ea, era răgușită, era stranie, nu-mi recunoscusem propria mea voce. Dar în momentul în care am strigat, la o fracțiune de secundă, tot ce era în jurul meu a dispărut: pivniță, șobolani, scară, lucrurile – nu era nimic, nimic din realitatea în care eu intrasem. Era clar, ieșisem din contingent, ieșisem din realitate. În jurul meu era o imensitate de lumină,

⁵ La Radio România Cultural, în cadrul emisiunii *Creatori între sacru și profan* din 24 februarie 2011 (n.ed.).

dar nu era lumina aceasta obișnuită a soarelui sau a becului.

Era o lumină... cum să vă spun? Greu să exprim în cuvinte obișnuite... o lumină materială, concretă – material în sens de concret, de palpabil. Eram în ea, mă simțeam scaldată în această lumină. Avea o albeață strălucitoare. Aș putea s-o asemăn cu zăpezile care cad proaspăt și pe ele vine un soare strălucitor, și atunci zăpada clipește așa, în mii de steluțe. Era o lumină atât de duioasă și atât de plăcută, și mă simțeam atât de fericită, cum nu pot să vă spun, nu pot să exprim sentimentul acela de împăcare, de pace, de plenitudine.

Și ziceam: „Doamne, de-aș fi veșnic în această realitate nouă!” Nu știam prea bine despre mine, ce-i cu mine. Aveam doar o vagă impresie că (înainte) aveam o problemă și că acum n-o mai aveam. Numai că, la un moment dat, trăirea aceasta a devenit atât de intensă, încât sufletul meu, netrebnic și cu totul nevrednic de un asemenea dar, ardea, se mistuia – era o mistuire fără durere, o mistuire cu fericire, dacă puteți să înțelegeți paradoxul ăsta... Dar

Cu Hristos în celulă

simțeam că, dacă stau mult așa, în această bucurie imensă, eu mă sfârșesc, mă topesc, mă dizolv, eu nu pot să rezist, eu nu pot să cuprind, în micimea mea, o bucurie atât de imensă. Și, din momentul acela, toate problemele mele s-au rezolvat. S-au rezolvat, nu mai spun cum, ancheta a fost așa cum am vrut noi, rezultatul a fost cel pe care l-am avut noi, pentru că cred că Dumnezeu S-a îndurat de mine nu numai atât de mult pentru strigătul meu, care a fost sincer - singura lui calitate era că era sincer, era din toate băierile inimii pornit, știam că numai Dumnezeu mă poate salva -, dar cred că au contribuit și rugăciunile celorlalte, fiindcă toată închisoarea a fost înștiințată de ancheta ce mă așteaptă și toată închisoarea s-a rugat.

Nu pot să vă spun cât de minunat a fost sentimentul de comuniune, de trăire... de împreună-lucrare, ca să zic așa, atunci când, la același semnal, toată închisoarea a spus rugăciunea de mulțumire...

„Rugăciunea mi-a salvat viața”⁶

- *Cum priviți acum perioada detenției?*

- O consider o onoare, așa cum și Petre Țuțea o considera. Am un moment de emoție... (*lăcrimează, n.red.*), toți îl avem, când ne gândim ce mare onoare ne-a făcut Dumnezeu că ne-a așezat pe o linie care a fost deschisă cu atâția ani în urmă de către Însuși Hristos Mântuitorul. Noi am răspuns la o chemare, o chemare la o suferință care trebuia să fie izbăvitoare, care trebuia să absolve păcate ale neamului nostru și să-l așeze pe o linie ascendentă către mântuire. Căci țelul final al unui neam,

⁶ Fragment dintr-un interviu realizat de Raluca Tănăseanu, apărut în revista *Familia ortodoxă*, nr. 5/ 2010 (n.ed.).

Cu Hristos în celulă

ca și al unui individ, nu este plăcerea, fericirea pământească, puterea sau toate sclipirile lumii acesteia, ci este Învierea. Dumnezeu ne-a chemat să arătăm că suntem dispuși să jertfim cei mai frumoși și cei mai curați ani ai vieții noastre pentru Înviere.

- *Sfântul Apostol Pavel spune că mai întâi de toate este dragostea. Cum se manifesta iubirea, acolo, în celulă?*

- Iubirea dintre noi se manifesta prin gesturi mici. O păpădie pe care o furai din curte la plimbare și pe care o duceai cuiva care își aniversa ziua însemna o grădină întregă de flori, mai ales pentru că era luată cu mari sacrificii. Dacă vedeai pe cineva că tremură de frig, te duceai și-l îmbrățișai, și-l încălzeai în brațele tale. Era un gest minimal, dar care nu se poate uita. Ziceam că prietenia dintre noi este indestructibilă tocmai pentru faptul acesta, că noi am ucenicit la știința prin care poți să eviți îndepărtarea, despărțirea, antipatia față de semenul tău, și să o înlocuiești cu gingășia, cu duioșia, cu dragostea - care se manifestă prin gesturi mici, dar enorme dacă le pui în balanță cu in-

diferența, cu apatia. Nouă nu ne era indiferent ce se întâmplă cu noi. Trăirea uneia era și trăirea celeilalte. Dacă una era pedepsită cu izolatorul, toate celelalte sufeream pentru ea. Ne gândeam: „Săraca, trebuie să-i fie din cale afară de frig sau din cale afară de foame...”

- *Și, firește, vă rugați una pentru alta. Povestiți-ne despre minunile săvârșite prin rugăciune...*

- Rugăciunea mi-a salvat viața. Am făcut la un moment dat un infiltrat TBC, concomitent pe ambii plămâni. Făcusem febră, dar nu o luasem în seamă. Am aflat că am fost bolnavă de tuberculoză abia după ce m-am vindecat. Eram în perioada în care conduceam atelierul de cusături românești. Aveam o comandă făcută de Ministerul Armatei pentru corul lor: 300 de costume pentru bărbați și femei, pe vreo șapte regiuni populare, și niște benzi de broderie albă cu care aveau să realizeze decorurile, pe unde mergeau. Norma a fost prea grea. Se lucra zi-lumină. Comanda a fost dată primăvara și trebuia să fie gata pe 14 decembrie. Se intrase în toamnă, când ziua era mai scurtă - și,

Cu Hristos în celulă

neavând lumină, nu mai puteam munci foarte multe ore pe zi. I-am spus comandantului că s-ar putea să nu terminăm broderiile. Costumele erau gata, dar la broderii mai aveam ceva de lucru.

Comandantul m-a amenințat că mă va încadra la sabotaj, pentru că „nu te joci cu armata!”. Nu le-am spus nimic fetelor, pentru că nu am vrut să le chinui să lucreze pe o lumină tremurătoare de la sonde - infamă pentru a lucra pe pânză subțire (închisoarea era într-o zonă petrolieră și lumina electrică era furnizată de sonde). Mi-am zis: „O să mă bage la sabotaj și o să-mi prelungească detenția. Pe lângă anii de detenție pe care îi am, ce mai contează dacă îmi mai dau ceva?”

Însă fetele au aflat de la directoarea de producție, o tânără angajată a M.A.I. pentru supravegherea producției. Fetele luau din ateliere benzile, veneau cu ele în dormitor și lucrau pe paturile de la etaj lângă lumină - lucrau toată noaptea și, astfel, pe 14 decembrie comanda a fost gata. Pe 9 decembrie era ziua mea. Eu trebuia să croiesc, să fac contabilitatea consumului de materiale. Lucram câ-

te 16 ore pe zi și nu prea aveam contact cu ele. Dar, din când în când, participam la rugăciunile comune. După acatist, se făceau rugăciuni speciale pentru oamenii care aveau probleme deosebite. Și le auzeam cum spuneau: „Dă-i, Doamne, sănătate, ajut-o și elibereaz-o!”. Și ziceam și eu: „Dă-i, Doamne, sănătate, ajut-o și elibereaz-o!”, fără să știu că pentru mine se făcea această rugăciune!

La 9 decembrie, mi-au făcut o mică sărbătoare în celulă. Pe măsuță era faimosul tort făcut din pâine uscată, adunată cu lunile, și însiropat cu siropuri luate de la cabinetul medical sau cu marmeladă luată de la fetele care aveau regim TBC. Lângă tortuleț era o cărticică brodată de mână - *Buchet spiritual*. Filele erau din pânză, iar literele erau scrise cu ață și se specifica câte rugăciuni s-au făcut pentru mine. M-am îngrozit câte mii de *Născătoare-de-Dumnezeu* și câte mii de *Tatăl nostru* s-au spus pentru sănătatea mea. Eu nu știam că am tuberculoză, dar doctorițele din preajma mea știau - însă nu mi-au spus ca să nu mă demoralizeze. Pentru rugăciunile camaradelor mele m-am

Cu Hristos în celulă

vindecat de tuberculoză. Când a venit caravana cu aparate speciale ca să detecteze cazurile de TBC, pentru că se înmulțiseră în ultima perioadă, eu aveam deja sechele. Aceste sechele le am și astăzi - și se minunează medicii radiologici vindecare spectaculoasă de tuberculoză am. Unul dintre doctori mi-a spus că am avut pe ambii plămâni o problemă foarte gravă, dar că urmele abia se văd. I-am răspuns că m-am vindecat definitiv. „Dar cum poți fi așa de prezumțioasă, pentru că bacilul Koch se poate reactiva oricând!” I-am răspuns: „Eu nu m-am vindecat cu medicamente, ci cu rugăciunile camaradelor - și ce s-a vindecat de Sus, vindecat rămâne!”.

- *Generația de astăzi mai este dispusă la jertfă?*

- Eu locuiesc în spatele unei școli. Cuvintele pe care le aud din gura acestor copii și apucăturile lor pur și simplu mă oripilează, mă îngrozesc și zic: „Doamne, unde vom merge așa?”. Însă i-am văzut și mergând droaie după părintele care ține orele de religie. Toți copiii voiau să fie cât mai aproape de el. Omul acesta a știut să le ia sufletele în

mâinile lui. Aceasta este ceea ce ne lipsește: educatorul, modelul. Sufletele lor sunt derutate, educația oficială e anume plănuită încât să fie confuză, să fie haotică. Se vrea prăbușirea, demolarea anumitor valori și se reușește, câtă vreme nu există un element care să coaguleze ceea ce este în profunzime, în adâncul, în sinele copilului.

- *Care este rolul părinților?*

- Este primordial. Nu degeaba s-a vorbit despre cei șapte ani de acasă. Dar, dacă părintele nu este pregătit, dacă în copilărie se bătea cu colegii lui, așa cum o fac tinerii de astăzi, nu are de unde să dea educația corespunzătoare. Avem nevoie de oameni providențiali, care să creeze o atmosferă anume și în lumea părinților și în lumea copiilor. Eu nu-mi pierd speranța. Sunt totuși oameni care nu au pierdut drumul și ar putea să meargă pe calea cea strâmtă, care este plină de riscuri. Eu zic că generația care va fi chemată să se jertfească pentru învierea neamului va avea de dat un examen mult mai greu decât cel pe care l-am dat noi. Noi am fost distruși cu biciul, dar generația asta de

Cu Hristos în celulă

acum este distrusă cu zăhărelul! Copiii noștri vor fi obligați să facă lucruri pe care nu le-ar face din îndemnul inimii, dar vor fi obligați să le facă prin consecința lucrurilor...

- *Au fost momente în perioada detenției în care v-a fost greu să iertați?*

- La închisoarea de la Botoșani am fost bătută din pricină că eram șefă de cameră, chipurile pentru că ar fi fost dezordine în celulă. Durerea a fost cumplită. Săptămâni întregi veneau gardienele la baie să se minuneze de felul în care arăta spatele meu. Cel care mă lovea ridica cu ambele mâini o curea foarte lată și lungă de un metru și jumătate și mă croia cu toată puterea lui. El vroia să arate prin asta directorilor închisorii cât este de ascultător. Le-a luat la bătaie chiar și pe două prietene care mi-au luat apărarea: „De ce o bateți pe ea? Doar că este șefă de cameră? Bateți-le pe cele care au greșit, pe cele care au paturile dezordonate!” Erau dintre cele mai frumoase și am simțit că acesta ar fi vrut să le distrugă frumusețea. Eu, la lovituri foarte mari, nu urlam, nu plângeam. Așa era firea mea. Acest lucru îi îndâr-

jea pe bătauși, crezând că o fac din orgoliu. Eu simțeam durerea din plin, dar reacționez prin tăcere, durerea mă amuțea. Odată, acest bătauș foarte crunt s-a aplecat să vadă ce se întâmplă cu mine. Când mi-a văzut chipul schimonosit de durere, s-a luminat. Mulțumirea acesta pe care am citit-o pe chipul lui m-a făcut să-l urăsc. A fost singurul moment din viața mea când am simțit ură în sufletul meu. Și m-am speriat așa de tare, mi-am dat seama că ura este atât de distructivă, încât am ținut patruzeci de zile post, am mâncat numai seara, ca să-l pot ierta...

- *Și ați reușit?*

- Da, l-am iertat, dar numai după ce m-am rugat intens. Și, văzând cât mă străduiesc, m-au ajutat și camaradele. Nu am să uit gestul colegei Eugenia Fui-că. Ca să mă facă să trec pragul acesta de ură și să mă gândesc la frumusețea iubirii creștine, m-a învățat „Îngerul a strigat” într-o execuție psaltică care îmi plăcea foarte mult. Acest lucru s-a întâmplat atunci când eram scoase la plimbare și nu se auzea ce cântam...

Cu Hristos în celulă

- Ați suferit foarte mult. Cum puteam accepta suferința?

- Suferința trebuie transfigurată. Și suferința se transfigurează prin acceptare. Trebuie să găsești o motivație pentru suferință. În momentul în care găsești mobilul suferinței, ești salvat, pentru că ai acceptat. Din momentul acela, suferința devine o bucurie, devine o onoare. Îți dai seama că Iisus a luat o linguriță din suferința Lui și ți-a dat-o ție. Adică propria ta cruce. Să nu o mai care El în spinarea Lui, ci să o cari tu. Devii astfel fericit că ești fiu al lui Dumnezeu.

Iată relatarea Aspaziei Oțel Petrescu despre o experiență trăită în izolatorul închisorii din Miercurea-Ciuc, așa cum a descris-o în volumul *Strigat-am către Tine, Doamne...⁷*:

„Prima noapte a fost greu de suportat. Mai ales din cauza frigului și a foamei pe care le simțeam acut. Orele de

⁷ Apărut la Editura Fundației Culturale Buna Vestire, București, 2000, pp. 310-312 (n.ed.).

la închidere până la ora zece sunt atât de lente în scurgerea lor încât îmi dau impresia că am ieșit din dimensiunea temporală. Dar ceea ce îmi dă spaimă sunt pașii mărunți pe care-i simt trecând peste mine la scurt timp după ce m-am întins pe saltea. Mulțumesc în gând Domnului că sunt obligată să adorm cu lumina aprinsă. Întunericul ar mări senzația de spaimă. Închid strâns ochii și refuz să constat cine se plimbă peste mine. Să fie șobolani? Să fie șoareci? Mai bine să nu știu. Fac un efort imens să mă conving că totul este doar o impresie. E atât de puternică concentrarea că simt o transpirație rece pe șira spinării. Decid să nu mă scol, întrucât picioarele îmi sunt umflate, mă ustură pielea, atât este de întinsă peste butucii înghețați. Somnul refuză să mă scoată din impas. Încerc să-mi creez un spațiu mirific, o evadare în sublim prin poarta imaginației, dar gândul sleit refuză să mă asculte. În cele din urmă alerg la picioarele lui Iisus. Îmi imaginez că-L caut și-L găsesc și stau de vorbă cu El:

«Doamne, eu știu că undeva, în miezul ei, și temnița aceasta are o ini-

Cu Hristos în celulă

mă. O inimă îngustă și rece ca o celulă, unde, după ce Te-au îmbrăcat în straie cu vârgi de hulă și ocară, Te-au azvârlit să zaci flămând de adevăr și însetat de iubire. Ai binevoit, Doamne, să suferi împreună cu noi prigoana aceasta ca să ne ușurezi povara.

În seara aceasta m-a durut tare rău sufletul; m-am gândit la rănilile ce Ți le-am pricinuit eu Ție. Iată, sunt singură printre șobolani și libărci. Pereții aceștia sunt flămânzi de viul din mine. Încremeniți, îmi absorb căldura, mi-e frig, mi-e foame și mi-e atât de mare nevoia de ajutorul Tău. Cu Tine alături sunt altfel decât cum vor ei să fiu. Dar ești zăvorât, Doamne, și nu voi cuteza să trec pragul celulei Tale.

Iată, am făcut rugăciune mare să nu mă prindă pândarul și m-am târât pe genunchi, fără sunet, până la ușa celulei Tale. Vreau să-Ți spun că Ți-am adus două daruri pentru rănilile ce Ți le-am pricinuit eu, Ție.

Ți-am adus candela sufletului meu. E săracă și urâtă, căci aurul sufletului meu e tare puțin și lucrarea mea e fără meșteșug, neghioabă. Dar am făurit-o pe

nicovală durerii, la flăcările suferinței, de aceea știu că Tu îi vei spori valoarea.

Luminița ei e cât o sămânță de mac, pentru că untdelemnul credinței din care se hrănește e doar o picătură. Atât am putut stoarce din sâmburii faptelor bune. Înmulțește-l Tu, Doamne, ca vinul din Cana, ca pâinile din pustie.

Și astfel, strălucită de Tine, îngăduie să lumineze în cel mai întunecat ungher al celulei Tale candela sufletului meu, pentru rănilile ce Ți le-am pricinuit eu Ție.

Ți-am mai adus floarea inimii mele. Este doar un biet fir de busuioc. L-am crescut greu. Pe steiul inimii mele abia dacă și-au putut face loc rădăcini. Și lacrima cu care l-am udat a fost sărată și amară. Dar a crescut și a înflorit din miracolul iubirii Tale.

Binevoiește și primește, Doamne, firul de busuioc al inimii mele, să aromească duhovnicește în celula Ta, pentru rănilile ce Ți le-am pricinuit eu Ție.

Și-Ți mulțumesc din adânc, Doamne, că ai binevoit să mă împărtășești cu suferință.»

Cu Hristos în celulă

Și, deodată, lumina din izolator a devenit duioasă, mângâietoare. Mi se părea că celula miroase a busuioc și o căldură plăcută mă învăluia cu gingășie, cineva îmi vorbea fără cuvinte, n-aș putea să explic cum, dar le auzeam și în gând și în inimă.

«Se află aici o inimă dezolată? Deschide-Mi, sunt prietenul tău, numele Meu este Iisus.»

Și somnul mi-a îngreuiat pleoapele și m-am prăbușit în apele lui cu acea senzație de imponderabilitate pe care mi-o dădea întotdeauna starea febrilă.”

Despre canonizarea sfinților închisorilor

Fiind întrebată într-o emisiune radiofonică⁸: „Credeti că cei care au sfârșit în închisorile comuniste, cu credință în Hristos, ar trebui canonizați?”, doamna Aspazia Oțel Petrescu a răspuns:

- Eu... vă spun un lucru: canonizarea aceasta, în posibilitățile mele slabe de înțelegere are două aspecte. Una este de către oameni, de la oameni, din inimile oamenilor, și este ca un fel de recunoștință pentru arderea de tot pe care au depus-o sfinții și martirii acestui neam. Dar, pentru ei, cred că canoniza-

⁸ Difuzată la postul de radio România Cultural, în cadrul emisiunii *Creatori între sacru și profan* din 24 februarie 2011 (n.ed.).

Cu Hristos în celulă

rea nu înseamnă mare lucru, pentru că ei sunt deja judecați acolo sus. Ei și-au prezentat acolo raportul, acolo el a fost primit sau nu a fost primit.

Ei sunt sfinți fie că vrem, fie că nu vrem noi, fie că îi canonizăm, fie că nu îi canonizăm. Să nu credeți că Brâncovenii au fost mai puțin sfinți dacă au trebuit să aștepte atâta amar de vreme recunoașterea oficială, pentru că poporul i-a recunoscut drept sfinți de multă vreme, de atunci încă. Tot timpul au spus „domn român și domn creștin” când s-au referit la Brâncoveanu. Ei au fost sfinți, chiar dacă Biserica s-a gândit atât de târziu să oficializeze această sfințenie pe care, cum să spun, Bunul Dumnezeu ne-o acordă...

Adormirea unei mărturisitoare⁹

Pe 11 noiembrie 2017, în ziua de cinstire a Sfântului Mare Mucenic Mina, sfânt față de care Aspazia Oțel Petrescu vădea o evlavie deosebită, boala cancerului, care o chinuia de câțiva ani, a răpus-o la pat. Moment de mare cumpănă pentru cea care purtase cu demnitate și noblețe apăsarea celor 94 ani de viață, fără să se plângă vreodată de greul lor, nădăjduind doar ca în ultimele clipe să-și poarte crucea durerilor, slujindu-se singură și neîmpovărând pe cei dragi din jurul ei.

Însă Dumnezeu, în marea Lui înțelepciune și pronie mântuitoare, a vrut ca la sfârșitul vieții să-i îndeplinească o nouă și nevestejită cunună. În ultimele

⁹ Text apărut sub titlul *Rămas bun, fericită Aspazia! Ultimele ei cuvinte în mărturisirea maimicilor care i-au vegheat la căpătâi*, în revista *Atitudini*, nr. 54/2018 (n. ed.).

Cu Hristos în celulă

luni de boală, maicile Pantelimona și Dositeia de la Mănăstirea Paltin Petru-Vodă i-au fost permanent alături până la obștescul sfârșit¹⁰, sprijinind-o în ceasurile de înfricoșătoare pătimire, de încleștare supraomenească cu durerile sfâșietoare ale trupului și cu atacurile nemiloase ale duhurilor necurate, care au încercat în fel și chip să-i răpească mântuirea. Mărturia lor este o dovadă în plus că dragostea de semenii, rugăciunea neîncetată și asumarea suferinței după pilda Mântuitorului Iisus Hristos ne agonisesc arvuna Împărăției veșnice.

Maica Pantelimona, de formație medic, își amintește: „În cele 72 de zile de luptă cu boala, doamna Aspazia ne-a uimit prin neobosita ei trezvie cu care înțelegea să înfrunte durerile trupului, dar mai cu seamă chinurile sufletului, pe care cel rău i le pricinuia prin atacuri cu anevoie de îndurat de omul obișnuit în condiții de normalitate, nu mai vorbim de starea atât de vulnerabilă a

¹⁰ Alături de maicile de la Mănăstirea Paltin au vegheat și maici de la Mănăstirea Diaconеști (n.a.).

omului aflat pe patul de suferință. Erau momente în care și atingerea mâinilor noastre le simțea ca pe niște perii. În cele două luni și jumătate de suferință extremă, ne-a mărturisit că în trei rânduri s-a întâlnit aievea cu cei răposați din familia ei. Înaintea acestor întâlniri cu cei de dincolo, nu dormea mai deloc nici ziua, nici noaptea și era foarte agitată. Odată ne-a spus că l-a văzut pe Părintele Justin, că era foarte luminos și că deși nu i-a vorbit, a privit-o ca și cum ar fi vrut să-i dea de înțeles: „*Știi, tu, Aspazie, ce vreau să-ți zic*”. Apoi dânsa a surâs, spunându-ne că și ea pătimește ca Părintele Justin, numai că ea n-a ajuns la cuțit.

După primul episod de delir, când și-a revenit, primele cuvinte pe care le-a spus au fost: „La Dumnezeu sunt măsurile”. Apoi a adăugat: „Uite, așa a păti-mit și Nicu”, iar noi am întrebat-o: „Care Nicu?” și a răspuns: „Nicu Purcărea”.

Într-o noapte a văzut raiul. Era trează și foarte senină, la față era transfigurată și zicea că se plimbă printr-o grădină foarte frumoasă cu multe flori albastre, cu un pârâiaș, cu o fântână. Ce

Cu Hristos în celulă

vedea numai ea știa, dar avea un chip plin de lumină și o bucurie cerească i se întipărise pe chip. Apoi ne-a mărturisit că Maica Domnului i-a dat un dar, însă nu ne-a specificat despre ce e vorba.

Și-a cunoscut sfârșitul cu două zile înainte de a trece la Domnul, când a văzut-o pe mama dânzei, care i-a spus: „Hai acasă”, iar în altă vedenie fratele ei i-a mărturisit că mama ei este într-un loc foarte frumos împreună cu surioara lor, Ariadna, care a trecut la Domnul la opt luni.

În ciuda durerilor insuportabile pe care le avea zi și noapte, doamna Aspazia găsea resurse sufletești nebănuite ca să se roage mai tot timpul. În ultima lună de suferință, zicea mereu, chiar și în somn, troparul Sfintei Cruci. A fost ca un laitmotiv pe toată perioada aceasta de înfiorătoare pătimire. Altă rugăciune pe care îi plăcea să o rostească, era rugăciunea Sfântului Ioanichie cel Mare: „Nădejdea mea este Tatăl, scăparea mea este Fiul, acoperământul meu este Sfântul Duh, Treime Sfântă, slavă Ție”. Adeseori am surprins-o rugându-se cu voce tare astfel: „Doamne, iartă-mă. Doamne,

iartă-i pe toți cei care nu Te iubesc, care nu Ți se închină Ție, nu cred în Tine și izbăvește-i de focul iadului pe toți care au mare nevoie de îndurarea Ta”.

Iar în ultimele zile am auzit-o spunând: „Doamne, iartă-mi toate greșelile mici, pretențiozitatea mea și iartă păcatele neamului meu”. Altădată ne-a zis: „Vai de el!”, iar noi am întrebat: „De cine?”. Și răspunsul a fost: „Vai de un creștin care rătăcește!”. Ne-a mai spus la un moment dat că Dumnezeu pune un om bun lângă un om rău, că adeseori Dumnezeu face aceasta pentru că oame-nii răi au mare nevoie de cei buni.

În arena luptelor duhovnicești, doamna Aspazia a dus războaie crâncene cu duhurile întunericii care o hărțuiau neconținut, vrând să-i afunde definitiv sufletul în mlaștina deznădejdiei. Odată, după ce a trecut peste un val cumplit de ispitiri, am îndrăznit să o întrebăm: „Ce s-a întâmplat? V-au chinuit vrăjmașii iar?”. Și ea ne-a zis: „Da”. Și am întrebat-o: „Cum v-au chinuit? V-au spus că nu vă mântuiți, v-au adus gânduri de deznădejde, v-au înfricoșat?”. Și ne-a zis că nu au înspăimântat-o, doar

Cu Hristos în celulă

că îi repetau fără întrerupere să renunțe, să renunțe la luptă.

Într-o zi am auzit-o suspinând din adâncul inimii: „N-aveți idee cât de rele sunt duhurile întunericului, cât de nemiloase sunt!”. Cu o zi, două înainte de a pleca la Domnul, noi am ispitit-o cu călugăria, spunându-i că harul tainei o va ajuta mult în luptă, dar dânsa, privind-ne cu toată sinceritatea și cu toată puterea sufletului ei, ne-a zis apăsător: „Da, dar Dumnezeu îți cere să-L iubești cu toată inima, cu toată ființa ta, iar eu nu-L iubesc așa. Îl iubesc, dar nu cu toată ființa mea”.

Luni, în ziua dinaintea plecării ei la Domnul, a fost destul de tăcută. Nu prea comunica. Au venit părinții de la Petru-Vodă și i-au făcut Sfântul Maslu, i-au citit canonul de ieșire a sufletului și au spovedit-o. După Sfântul Maslu, cam la o oră, două, doamnei Aspazia a început să-i fie din ce în ce mai rău, să respire din ce în ce mai greu. N-a mai răspuns la tratament și m-a chemat la căpătâiul ei, ca să-mi șoptească: „Maica Pantelimona, din momentul acesta, am nevoie de prezența ta permanentă”.

Începuse să se sufoce din ce în ce mai tare, avea respirația greoaie și obosea la fiecare inspirație. Apoi a început să spună că nu o mai doare nimic, că nu o mai deranjează nici secrețiile, că nici picioarele nu o mai dor, după care și-a cerut iertare. A fost conștientă până în ultima clipă și, la un moment, am strigat la ea, întrebând-o dacă ne aude și ne-a răspuns cu privirea că ne aude, dar nu mai avea puterea să vorbească. La un moment dat, între orele 22:00 și 23:00, i-au apărut pe picioare petele cadaverice și mi-am dat seama că nu mai prinde dimineața. Și-a dat ultima suflare la ora 0:40, plecând să se odihnească lângă cei dragi de dincolo.

Prin viața ei de jertfă și de luptă, prin bărbăția cu care a înfruntat ispitițiile dinaintea ceasului morții, fără îndoială că doamna Aspazia a dobândit cununa biruinței în camera Împărăției Celui de Sus. A fost înmormântată în ziua în care mama ei răposase în anul 1977, pe 25 ianuarie.

Cuvânt rostit la sfințirea crucii înălțate la Miercurea Ciuc¹¹

Cinstiți sfințiți părinți, onorată asistență, dragi surori de suferință,

În numele organizatoarelor vă adresez un cuvânt cald de bun venit aici, la picioarele sfintei cruci înălțate întru pomenirea surorilor noastre, care, pe parcursul anilor de detenție au înoptat de tot aici și pe întregul cuprins al patriei și în morminte fără cruci s-au îngropat.

Să ne unim sufletele, cei care am putut veni aici, cu cele care nu au putut veni, dar care sunt legate de noi prin același vis mare și rotund ca țara pentru care am pățimit și să mulțumim Bunului Dumnezeu că ne-a învrednicit să putem comemora după datina noastră

¹¹ Din volumul *Strigat-am către Tine, Doamne...*, apărut la Editura Fundației Culturale Buna Vestire, București, 2000, pp. 310-312 (n.ed.).

creștinească sufletele răposatelor succumbate fără făclie și fără mână iubitoare care să coboare pleoapele închise în bezna închisorilor comuniste, să invocăm sufletele lor să coboare lângă noi, ca să fie întregite rândurile celor cărora Dumnezeu ne-a dat poruncă să urcăm Golgota închisorilor, în acest ceas bun al devenirii noastre.

Veniți deci spre noi dinspre cer, în reverberații de lumină pură, să ne mai rugăm odată împreună pentru izbăvirea acestui neam și a acestui popor.

Veniți spre noi dinspre pământ în zvon de ape multe, să mai adăugăm împreună picături la râul de lacrimi ce scaldă brazda acestei țări, jalea acestui neam și a acestui popor.

Veniți dinspre trecut spre noi, din catacombele amintirii, să mai înălțăm împreună, din inimi înflăcărate de ardere, imne de laudă pentru jertfele aduse pe întreg cuprinsul țării pentru învierea acestui neam și a acestui popor.

Veniți dinspre viitor spre noi, în valuri de bună mireasmă duhovnicească, să ne mistuim din nou împreună în abisul infinit al iubirii de cruce, de neam

Cu Hristos în celulă

și de țară. Veniți spre noi, fericitelor care v-ați retras din lumea care se tăvăleşte în ură și v-ați învrednicit să vă scufundați în imensitatea dumnezeiască scaldată în lacrimi, și, pentru că sigur suntem împreună, să-I oferim Domnului, la unison, o singură bătaie de inimă, unică și solidară, puternică și sublimă, care să răsună ca un clopot uriaș în toate cerurile Sale, pentru mai marea glorie a numelui Său, care s-a proslăvit în lacrimile, în suferințele, în oasele noastre zdrobite și în propria noastră cenușă.

Să ne amintim toate cum răsunau în celulele închisorii din Miercurea Ciuc clopotele de la biserica vecină și să mulțumim încă o dată Domnului că n-a făcut surde inimile noastre.

Noi nu avem a ne spune nouă înșine cuvinte. Noi ne înțelegem mai adânc și mai cuprinzător în tăcere. Cuvintele, oricât ar fi de multe și de meșteșugite, nu pot tălmăci întocmai răstignirile. Noi știm cum ne-au sfâșiat fiare sălbatice, cum ne-au fost înjunghiate speranțele, cum ne-au fost destrămate visele, cum am orbecăit în mlaștini de deznădejde, cum ne-am sângerat genunchii în nepu-

tincios urcuș pe munți de suferințe, cum au murit și cum au înviat și iarăși au murit iubirile noastre înecate în lacrimi și durere, cum am căzut, cum ne-am înălțat și iarăși am căzut dincolo de limitele omenescului.

Ei au voit să facă din trupurile noastre pietre pentru templul lor, așa-zisa „cea mai bună și cea mai dreaptă dintre lumi”, ce se clădea prin atrocități inimaginabile. Pe trupurile noastre, pe viața noastră și pe aceste morminte fără cruce stau dăltuite toate adevărurile ce trebuiesc mărturisite, despre o concepție de viață ce are ca deviză „să zdrobim fără cruțare”. Citiți în noi, citiți-ne, oameni buni, și vă veți lumina.

Cele pe care le plângem azi au plecat de mult, cele de față pășim în amurg. Se face seară și pentru noi. Ziua aproape a trecut, dar atât cele care au înnoptat deja, cât și cele care ne aflăm în înserare, ne putem mângâia cu faptul că n-am acceptat „raiul” comunist în care eram invitate prin teroare și tortură.

Noi am avut o altă opțiune și această opțiune ne definește ca deținute politic, în locul lui „să zdrobim fără cru-

Cu Hristos în celulă

țare” noi am optat pentru „să ne iubim unii pe alții”. Această opțiune ne-a luminat în toiul celor mai adânci bezne și ne-a transformat din chinuiți în învingători. În orice temniță prin care am trecut noi am știut că există un loc îngust și rece ca o celulă de izolare, în care stătea Domnul Iisus, îmbrăcat ca și noi în haine cu vârgi de hulă și ocară, osândit să flămânzească de adevăr și să înseteze de iubire, ca și noi. Tot ce ne-au făcut nouă a îndurat și El. Și mai mult, a îndurat și rănilile pe care I le aduceam prin egoismele noastre, prin gâlceava noastră, prin neputințele noastre. O, n-au știut pândarii noștri cum acolo, în taină, ni S-a revelat Domn al iubirii și al compasiunii. El, Unicul, era autorul acestei iubiri, iar noi, biete suflete hăituite, eram surorile Lui, alături de Sfânta Sa Maică, de sfinții Lui și de îngerii Lui. În El ne adunam prin iubire și cu cât eram mai aproape de El, cu atât eram mai aproape unele de altele. El era Centrul, iar noi cercul din jurul Lui și razele iubirii Sale ne încălzeau pe toate, deopotrivă, fără nicio deosebire.

Prin rugăciune am reușit să disciplinăm asceza ce ni se impunea cu forța și încet, încet, am învățat să învingem și în rare clipe chiar să transfigurăm ceea ce chinuitorii noștri numeau realitatea noastră mizerabilă: frig, foame, sete, murdărie, teroare, istovire, dispreț, nedreptate, umilire și toată gama satanic diversificată de silnicii sadice.

În urma noastră - noian de barbarie și de indiferență, în fața noastră - orizont sumbru, fără speranță, prezentul - o istovitoare și lentă exterminare. Dar am învățat să aducem în acest prezent fragmente de timp pe care să le trăim ca pe o fericire în așa fel încât lumina lor să umple tot golul creat de intoleranță și indiferență, ce păreau infinite. Să-I mulțumim Domnului că peste toate neputințele noastre biruit-a iubirea.

În marea noastră majoritate noi nu am avut orgolii politice, nici nu ne-am visat înălțate spre culmi de filosofie, dar ținută politică am avut. Ne-a preocupat tot ce este valoare spirituală, am avut și mentori și mijloace ingenioase de supraviețuire nu numai fizică, ci mai ales morală. Noi nu am râvnit la

Cu Hristos în celulă

slava lumii, și nici chiar la cea a cerului, pentru că acolo unde era Domnul era slava noastră și cerul nostru. Dar tocmai prin aceasta am fost cât se poate de politice. De aceea nici nu ne-au cruțat. În închisori am aflat că slujirea aproapelui și a neamului se împlinește cu jertfă, iar jertfa este voluntară, personală, și se face prin iubire. Surorile noastre care au murit au învățat acest adevăr în toiul urii dezlănțuite. Nu vor fi avut toate o viață răsunătoare, ele au trăit simplu în spațiul nostru mioritic, pe treapta pe care le-a așezat Domnul când le-a scos din neființă și le-a dat un drum de parcurs; și l-au parcurs în ascultare până la capăt. Sărăcăcioasă va fi fost viața unora dintre ele, unele nici n-au apucat să mai aibă tinerețe, sau, dacă au avut-o, s-a mistuit în temnițe, dar ele partea cea bună și-au ales-o din largul inimii lor, nu le-a impus-o nimeni. Nu le va fi fost ușor să rotunjească meteoric drumul spre marea trecere. Nicio fiară n-ar fi putut îndura atâtea răni și atâtea nefericiri; dar ele le-au îndurat și și-au purtat crucea, care este

imensă, chiar dacă unora li se pare un fir de pai.

Azi și aici și cât vom mai fi să rămânem unite și să credem cu tărie că atâta trudă nu se va pierde în zadar. Toate s-au adunat la un loc, zestrea noastră va crește mereu în lărgime și în înălțime, iar firul de pai va sprijini pentru viitor ceea ce trebuie sprijinit. Sperăm în victoria iubitelor noastre adormite întru Domnul, căci numai prin speranță putem atinge ceea ce se află dincolo de speranță. Sperăm în biruința lor pentru că Dumnezeu în care credem este fiorul iubirii și blândețea lacrimii, este drept și nemitarnic și ține sfintele Sale făgăduințe. Căci mult este scumpă înaintea Domnului moartea cuvioșilor și a martirilor și nu se ascunde de la fața Lui nici picătura de lacrimă, nici din picătură vreo parte.

Din încredințarea cuvioșiei sale, îngăduiți-mi să rostesc binecuvântarea părintelui Ioan de la Vladimirești, duhovnicul maicii Mihaela, sucombată în nenorocita hrubă de la Miercurea Ciuc, pe care, cu durere în suflet, o roagă să mijlocească pe lângă Sfânta Fecioară ca să vindece drama ce se petrece în țară și

Cu Hristos în celulă

la mănăstirea unde a slujit: „Pomenește, Doamne, suflete adormitelor Tale, iertându-le toată greșeala cea de voie și cea fără de voie, dăruindu-le împărăția și împărtășirea veșnicelor Tale bunătăți, îndulcirea Ta cea fără de sfârșit și fericita viață. Amin!”

Repere biografice¹²

Se naște la 9 decembrie (26 noiembrie, pe stil vechi)¹³, în comuna Cotul Ostriței, în casa bunicilor materni; primul copil din cei doi (fratele - Anatolie) al învățătorilor Ioan și Maria Oțel.

Urmează cursurile primare la școala din comuna Ghizdita (Fântânele). Este înscrisă la Liceul din Bălți, mai apropiat de casă decât Soroca, fiind retrasă după un trimestru, pe caz de boală. Între 1936-1940 urmează cursurile la Liceul ortodox de fete *Elena Doamna* din Cernăuți. În frământările anului 1940 pierde din nou un an școlar. În 1941 reia cursurile la același liceu, recuperând

¹² Material preluat din revista *Rost* (nr. 64/2008). Doamna Aspazia Oțel Petrescu a trecut la Domnul pe 23 ianuarie 2018. (n.ed.).

¹³ Anul nașterii: 1923 (n.ed.).

Cu Hristos în celulă

anul pierdut și urmând regulat clasa a 5-a și în particular, concomitent, clasa a 6-a. Își ajunge din urmă generația în clasa a 7-a.

La 18 martie 1944 se întrerupe școala, luând calea refugiului, dramatic și definitiv. Își ia bacalaureatul la Orăștie, în 1944, sub bombardamente.

Între 1944-1948 urmează Facultatea de Litere și Filosofie de la Universitatea Babeș Bolyai din Cluj; primul an la Sibiu, unde Universitatea era refugiată, și apoi la Cluj. În timpul facultății, conferențiază în cadrul FORS (Frăția Ortodoxă Română Studentească), cu lucrarea *Iisus în poezia română*. Este una dintre elevele preferate ale lui Lucian Blaga, care o va încuraja să-și cultive talentul literar. De altfel, filosoful îi va urmări mereu traseul, întrebând, după închiderea autoarei, dacă aceasta a fost eliberată. Coincidența unei rânduieli tainice a făcut ca și Maestrul Lucian Blaga, căruia autoarea îi va păstra o vie și caldă amintire, să ia drumul închisorilor comuniste, asemenea întregii sale generații de sacrificiu, al cărei destin a oscilat între temniță și exilul anticomunist.

Între 1946-1948 a funcționat ca dactilografă la prestigiosul *Centru de Studii Transilvane*, condus de remarcabilul profesor academician, istoricul Silviu Dragomir. La 9 iulie 1948 este arestată în plină sesiune de examene, fără să fie absolventă și fără posibilitatea de a susține examenul de stat. Este condamnată la 10 ani de temniță grea, pe care i-a executat în diferite închisori: Mislea, Dumbrăveni, Miercurea Ciuc.

Motivul arestării a fost unul simplu și devenit deja clasic pentru ideologia comunistă, atee: aderența la Cetățuia – organizația de tineret a femeilor din Mișcarea Legionară, similară Frățiilor de Cruce – organizația de tineret a bărbaților – din cadrul Liceului ortodox de fete *Elena Doamna* din Cernăuți.

În 1958, în loc de eliberare i se acordă încă 4 ani, pe care îi execută între 1958-1962, trecând prin închisorile comuniste, Mislea, Jilava, Botoșani, Arad, de unde este eliberată. În 1958 se stabilește cu mama (pensionară) în orașul Roman, tatăl fiind decedat (1958).

Cu foarte multă dificultate reușește să funcționeze pe un post de contabilă la

Cu Hristos în celulă

o cooperativă din Roman. În 1964 se căsătorește cu Ilie Alexandru Petrescu, căruia îi decedase soția. Împreună cu acesta îi crește pe cei doi copii orfani, care ajung calificați (fiul - inginer, iar fiica - medic). În 1977 îi moare mama, în 1987 soțul, iar în 1998, fratele.

După decembrie 1989 participă la toate comemorările martirilor și mucenicilor din temnițele comuniste, fiind co-organizatoarea Sfântului Paraclis de la Mislea (târnosirea are loc la 12 noiembrie 1994), locul de pomenire a tuturor tinerelor legionare, a martirelor și sfințelor din temnițele comuniste – a se vedea în acest sens ultimul volum al autoarei *Adusu-mi-am aminte* (2007), mai ales frumoasele cuvântări ale doamnei Aspazia Oțel Petrescu, cu prilejul sfințirii Hramului (8 septembrie) Sfântului Paraclis de la Mislea. În 2007 primește *Premiul Fundației Culturale Lucian Blaga pentru creație literară – proză scurtă*, în cadrul *Festivalului internațional Lucian Blaga*, Lanocrăm-Sebeș-Deva.

Volume publicate: *Strigat-am către Tine, Doamne...* (prima ediție București, Editura Fundației Culturale Buna

Aspazia Oțel Petrescu

Vestire, 2000), cu frumoasa prefață a profesorului Ion Coja, carte apărută grație sprijinului neobosit și generos al colegului de suferință, scriitorul Gheorghe Stănescu; *Crucea de la Miercurea Ciuc și Paraclisul Nașterea Maicii Domnului* (București, Editura Scara, 2001); *Adusu-mi-am aminte* (Roman, Editura Rovimed Publishers).

În pregătire, un volum de articole și eseuri în două părți *In memoriam* și *Spice*; un volum de povestiri *A fost odată*.

Ofrandă sfinților, mucenicilor, mărturisitorilor din temnițele comuniste

Am citit dinaintea voastră atâtea condace, atâtea icoase încât rănilile voastre s-au înscris, cu litere sângerii, în trupul meu. Am uitat de rănilile mele, de foamea mea strecurată ca un șobolan hulpav în măruntaie. De setea mea, care-mi ardea nemilos buzele. Am lăsat în urmă singurătatea mea, singurătatea nebunului prins în chingile cămășii albe, de forță, cu viața albită de doruri, bucurii, năzuințe, prinsă în ghearele nemiloase ale destinului. Ce însemna singurătatea mea, de bufniță ascunsă sub dărâmături, în fața singurătății voastre de criptă rece, zidite parcă-n veșnicie?

Am călătorit cu voi în duh. Am dormit pe priciul de gheață. Am mâncat zeama aia râncedă, cu voi, din gamelă.

M-am îngropat cu voi sub pământ, în Casimca jilavei Jilava. Dorurile voastre, pentru mama părăsită, pentru iubita rămasă ca o mireasă vădană în noaptea nunții, pentru iubita abandonată pe malul celălalt al timpului, pentru copiii în urechile cărora nu erați altceva decât personaje în file de poveste, toate dorurile astea mi-au străpuns nemilos inima. V-am plâns, nopți în șir, când vă-ntorceați, cu trupurile zdrobite în celulă.

Viețile voastre le-am însemnat ca un scrib, uneori entuziast, alteori doar conștiincios, pe coala mototolită a sufletului meu. Vă port, deci, în mine, ca pe o icoană vie.

Pe tine, Valeriu, curat și frumos ca un crin.

Pe tine, Ioane, apostol al mărturisirilor.

Pe tine, Gheorghe, făclie a Numelui Domnului.

Pe tine, Părinte Gherasim, dascăl al iubirii de vrăjmași.

Pe tine, Părinte Justin, piatră de granit a credinței.

Pe tine, Mircea, minte strălucitoare, insuflată de Duh.

Cu Hristos în celulă

Pe tine, Părinte Ilie, tămăduitor ne-dezmințit al rănilor.

Pe tine, Radu, glas al lui Hristos și al dorurilor voastre neostoite.

Pe tine, Părinte Gheorghe, podoabă a Bisericii nebiruite de Antihrist.

Pe tine, Constantin, poet și înțelept nou-mucenic al Logosului întrupat.

Pe tine, Părinte Dimitrie, cel ce în grele pătimiri ai fost ocrotit de aripa îngerului.

Pe tine, profesore George, rector inegalabil al Aiudului și reper al demnității umane.

Pe tine, Părinte Arsenie, întruchipare a gândului treaz, în zbor necurmat spre Dumnezeu.

Pe tine, Traiane, propovăduitor înfocat al rugăciunii fără de sfârșit.

Pe tine, Gelule, model de dârzenie în cumplitele suplicii din închisoarea Piteștiului.

Pe tine, Părinte Daniil, scânteie miraculoasă a Rugului Aprins.

Pe tine, Aspazia, suflet de nea pe care a poposit Lumina lină a lui Hristos.

Pe tine, monahule Nicolae, crainic inegalabil al credinței creștine și al îndrăgostirii de neamul românesc.

Aspazia Oțel Petrescu

Pe tine, Părinte Atanasie, vestitor al credinței vii, hrănite din foame, batjocuri, schingiuri.

Pe tine, Octaviane, martor al proni-ei divine, vie la vreme de ispite și cazne.

Pe tine, Părinte Adrian, străjer de oțel al credinței cristaline în Hristos.

Pe tine, Cuvioase Marcu, nou Iov, ce-ai îndurat, fără crâcnire, cumplete munci sub tăvălug.

Pe tine, Maică Mihaela, care ai apărat cu prețul vieții, de spurcatul glonț bolșevic, icoana Născătoarei de Dumnezeu.

Pe tine, Părinte Ioane, cel ce L-ai eliberat pe Hristos din chivotul în care Îl întemnițaseră slujitorii apostăți,

Dăruindu-l tuturor creștinilor, spre nemurirea lor.¹⁴

(Ciprian Voicilă)

¹⁴ Acest imn *nepereche*, prin care sunt cinstiți noii mucenici și mărturisitori (printre care și Aspazia Oțel Petrescu, dar și Maica Mihaela Iordache) a fost publicat inițial în volumul *Sfinții de lângă noi. Întâmplări. Portrete. Reflecții* – apărut la Editura Areopag în anul 2023, pp. 200-202 (n.ed.).

În loc de postfață:

**„Răzbunarea e a Mea”, zice
Domnul**

As-noapte, Iisus...

Radu Gyr

As-noapte, Iisus mi-a intrat în celulă.
O, ce trist și ce înalt era Christ!
Luna venea după El, în celulă
Și-L făcea mai înalt și mai trist.

Mâinile Lui păreau crini pe morminte,
ochii adânci ca niște păduri.
Luna-L spoia cu argint pe veșminte
argintându-I pe mâini vechi spărturi.

Uimit am sărit de sub pătura sură:
- Doamne, de unde vii, din ce veac?
Iisus a dus lin un deget la gură
și mi-a făcut semn ca să tac...

Aspazia Oțel Petrescu

A stat lângă mine pe rogojină:

- Pune-Mi pe răni mâna ta.

Pe glezne-avea urme de cuie și rugină,
parcă purtase lanțuri cândva...

Oftând, Și-a întins truditele oase
pe rogojina mea cu libărci.

Prin somn, lumina, iar zăbrelle groase
lungeau pe zăpada Lui vărgi.

Părea celula munte, părea căpățână
și mișunau păduchi și guzganii.

Simțeam cum îmi cade capul pe mână
și am adormit o mie de ani...

Când m-am trezit din grozava genună
miroseau paiele a trandafiri.

Eram în celulă și era lună,
numai Iisus nu era nicăiri...

Am întins brațele. Nimeni, tăcere.

Am întrebat zidul. Niciun răspuns.

Doar razele reci, ascuțite-n unghere,
cu sulița lor m-au împuns.

- Unde ești, Doamne? - am urlat la zăbrelle.

Din lună venea fum de cățui.

M-am pipăit, și pe mâinile mele
am găsit urmele cuielor Lui...

Cu Hristos în celulă

Nota editorului: Puține texte sunt mai potrivite pentru încheierea volumului de față decât această minunată poezie a lui Radu Gyr¹⁵ – care pe de o parte îl completează, pe de alta îl și rezumă.

Și totuși... am ales un text inedit, care este foarte diferit de toate postfețele care au fost scrise pentru cărțile despre pătimirea din închisorile comuniste. De ce? Pentru că mulți, foarte mulți cititori ai acestor cărți de mare valoare, terminând lectura, și-au spus: „Ce oameni mari au fost acești mărturisitori... În zilele noastre, nu se mai poate duce o astfel de viață jertfelnică...” Cărțile fuseseră citite cu interes... poate cu același interes cu care alții rumegă romane polițiste sau cărți de iubire telenovelistă. Și totuși... cărțile despre noii mărturisitori trebuie citite nu doar pentru că sunt

¹⁵ Poezia este reprodusă din volumul *Poeți după gratii*, Mănăstirea Petru Vodă, 2010, pp. 61-63. Poezia a circulat în mediul concentraționar în mai multe variante orale, cu mici modificări, fiind cunoscută și sub titlul de *Iisus în celulă*. Dar titlul pus de autor a fost *As-noapte, Iisus...*, și varianta originală este aceasta (n.ed.).

Aspazia Oțel Petrescu

interesante, ci pentru că noi, astăzi, ne putem lăsa modelați de pildele lor. Pentru că ei trebuie să ne fie repere. Pentru că și astăzi noi putem trăi ca ei. Și, dacă nu trăim – pentru că cine s-ar putea mândri că duce o astfel de viață? -, măcar să ne dăm seama de neputințele noastre și să ne străduim să punem început bun. Am ales deci, ca încheiere a acestui volum, o mărturie a unui tânăr creștin de astăzi. Parcurgând-o, veți înțelege de ce. Care este centrul mărturiei doamnei Aspazia Oțel Petrescu din acest volum? Că a trecut printr-o grea încercare, fiind aruncată într-o pivniță cu șobolani, unde a avut o experiență mistică asemănătoare celor ale marilor sfinți. Dar, de ce a trecut prin această încercare? Pentru că a vrut să îi ia apărarea unei gardiene, unei femei care îi făcuse mult rău. Mărturia care urmează este oarecum similară – un tânăr angajat al unui spital refuză avansurile sexuale ale unui șef al său, iar acela îi rupe piciorul (a avut ruptură de ligamente). Imediat după acest moment, tânărul se întâlnește cu directorul spitalului, care era în conflict cu șeful mai sus-

Cu Hristos în celulă

pomenit. Tânărul ar fi putut să îi explice directorului toată întâmplarea, dar a preferat să îl ierte și să îl acopere, lăsând răzbunarea în mâna lui Dumnezeu. Mărturia este intitulată de autorul ei chiar așa: „Răzbunarea e a Mea”, zice Domnul. (Din smerenie, tânărul autor – pe care am avut bucuria de a-l cunoaște față către față – a preferat anonimatul).

Să înțelegem că Duhul Sfânt a lucrat și în vremurile apostolice, și în vremea prigoanelor, și în închisorile comuniste. Și lucrează și astăzi. De noi depinde dacă Îl lăsăm sau nu să lucreze și în inimile noastre...

Sunt un om nevrednic și viața mea de până acum nu e nicidecum un exemplu de trăire ortodoxă autentică. Dacă am făcut vreodată o frântură de faptă bună, a fost ca urmare a gândului pe care Dumnezeu mi-l trimite necontenit pentru a pune început bun de pocăință, pentru a mă putea mântui. Dar până și faptele bune sunt atât de murdărite și terfelite de mândria și trufia

care-mi încolțesc în minte ulterior, încât nici acestea nu vor fi bune de pus în balanța mântuirii. Dar, chiar și așa, azi e o nouă zi în care putem pune început bun smereniei, care trebuie să precedă fapta bună, mântuirea oricum venind din mila lui Dumnezeu – dar și noi trebuie să avem faptele credinței! La îndemnul unui prieten, am ales să împărtășesc un moment de cumpănă din viața mea. Întâmplarea despre care vreau să vă vorbesc a avut loc în anul 2000, pe când aveam în jur de 20 de ani. O vârstă a rebeliunii, a răzvrătirii împotriva a tot ce este tradiționalist, a „sistemului” etc. Dar și o vreme când tânărul se află în căutarea propriei identități. Trebuie să înțelegeți că un tânăr rocker, cu pletele-n vânt, sportiv, cu vise de performanță în baschet, cu un temperament vulcanic, un simț al umorului dezvoltat, cu un mod de răspuns spontan și ironic la provocările celorlalți, nu avea niciun gând să fie angajat (înregimentat, cum vedeam eu) într-un spital, ca simplu angajat într-o secție de sterilizare a unui mare spital din București. Ce a însemnat asta? Eram cea mai

Cu Hristos în celulă

mică rotiță dintr-un angrenaj colosal, cu un volum de muncă imens. Ture de 12 ore, la 50° Celsius, abur non-stop. Transpirai și te uscai de zece ori pe zi cu hainele pe tine, fără să poți să te schimbi – era inutil oricum. Condiții de muncă teribile, subumane, unde dacă intrai domestic ieșeau urlând (sau fiară)! Starea precară în care mă găseam (socială și, mai ales, pecuniară) m-a făcut să accept singurul job care mi s-a oferit, și asta printr-o relație a mamei mele (care era asistentă în camera de gardă a spitalului). Știind ce temperament aveam, mama m-a avertizat să nu comentez și să nu mă cert cu șeful meu, un om imposibil, capricios, un homosexual notoriu, cu un fizic dizgrațios, mare, gras, păros. Avea o statură impresionantă, atât în lungime, cât și în lățime, și un limbaj trivial, însă omul reușise (mă depășește cum) să ajungă lider de sindicat. De aceea i s-au permis toate aceste devieri, inclusiv angajările din departamentul lui pe considerente de înclinație sexuală. Ce căutam eu acolo nu știu – a fost una dintre cele mai negre perioade din viața mea. Știind că orientarea

mea era una normală și că eram credincios, mă teroriza și mă șicana tot timpul, încercând să mă provoace să reacționez violent, ca să aibă motiv să mă concedieze. Eu, ca să nu o compromit pe mama în acel spital, am încercat să mă smeresc și să nu ripostez, nici măcar atunci când aducea injurii la adresa ei. Numai cu harul Domnului am reușit.

După șapte luni de terorizări continue, când a văzut că nu am renunțat, că nu am plecat de bunăvoie, eu, cel care țineam postul ocupat unui potențial partener (al unei „prospături”), a ales cea mai perfidă cale de răzbunare, și anume mutilarea fizică, din care cauză și cariera mea sportivă s-a încheiat. Într-o zi, mi-a cerut să îl însoțesc pe el și pe colegul meu, amantul lui, în subsolul clădirii, pentru a căra un cărucior de aproximativ 200 kg încărcat cu apă minerală, obligatorie pentru condițiile de muncă existente în spital. Eu trebuia să trag acest cărucior, iar ei stăteau în spate, dirijând direcția lui. La un moment dat, șeful meu a împins violent (și intenționat) căruciorul peste mine, prinzându-mi glezna piciorului drept sub

Cu Hristos în celulă

bara din față a căruțului și rupându-mi ligamentele. Nu am văzut decât o lumină albă în fața ochilor și m-am prăbușit de durere. Părerea mea că acest gest a fost intenționat a fost întărită și de faptul că m-au lăsat acolo ca pe un câine (și nici pe acela nu l-ai fi lăsat), zvârcolindu-mă de durere, neputând să scot niciun sunet, deși în sinea mea urlam din toți răunchii. Nu au chemat pe nimeni și nici ei nu s-au întors... Eu, de curând timp întors în Biserică, am chemat ajutorul lui Dumnezeu și numai cu puterea Sa am reușit - după un sfert de oră - să mă ridic și, sprijinindu-mă de perete, să mă îndrept spre ieșire. Nu am apucat să fac decât câțiva pași, când am dat nas în nas cu directorul spitalului, un nume celebru acum, care, mirat fiind ce caut eu singur acolo, m-a privit pentru o clipă și m-a salutat. Atunci am avut de făcut o alegere: să îi spun ce s-a întâmplat, știind că nu îl are pe liderul de sindicat la inimă, sau să las totul în mâna lui Dumnezeu, ca El să îmi facă dreptate. Am ales să schițez un zâmbet, mai mult o grimasă de salut, și l-am lăsat să treacă. Ce căuta atunci directorul spita-

lului în subsol nici acum nu înțeleg. Așa a vrut Dumnezeu – poate ca să am posibilitatea alegerii. Am sărit într-un picior (bine că mai aveam unul bun!) și am parcurs două etaje până la ortopedie, unde, după ce am ajutat un brancardier să ridice o bătrânică pe masă, am făcut și eu o radiografie, după care a urmat aparatul ghipsat. Toată povestea s-a lăsat cu un concediu medical de trei săptămâni. Am revenit la sterilizare, târând ghipsul după mine, ca să îmi iau hainele și să anunț concediul medical. Cel mai mult m-a șocat reacția colegilor - care stăteau de-a stânga și de-a dreapta mea pe hol, indiferenți. Când am trecut printre ei, niciunul dintre ei nu a schițat niciun gest să mă ajute, să mă întrebe ce s-a întâmplat sau cum mă simt. Presupun că fuseseră puși în temă de șeful nostru. Reacționau așa cum îi plăcea domniei sale. Lașitatea și *pupindosismul* deveniseră sport național în ultimii ani, după cum observam. Am plecat cu o mare durere în suflet să văd atâta ură și indiferență din partea unor colegi care beneficiaseră de ajutorul meu. Nicio

Cu Hristos în celulă

faptă bună nu rămâne nepedepsită în acest mediu viciat de păcat!

Aici am avut o pregustare a iadului, care mi-a fost suficientă pentru a înțelege grozăviile de dincolo. Lipsa credinței, parșivenia, ura, păcatele împotriva firii, perversitatea umană, în forma ei cea mai abjectă, se desfășurau într-un loc în care fierbințeala aerului (care îl făcea irespirabil) și munca istovitoare întregeau un tablou care semăna izbitor cu iadul. Până și staroste aveam (sic!). Am plecat spre casă, țopăind într-un picior, ca un iepure șchiop, până la stația de autobuz. Aici, un alt incident belicos: pentru neobrăzarea de a mă urca prin ușa din față, șoferul m-a pus repede la punct, închizându-mi ușa când eram deja cu un picior în autobuz și astfel m-a azvârlit din mașină. Slavă Domnului, măcar nu am căzut pe cineva, ci m-am prăvălit pe asfalt. Una peste alta, acea zi a fost printre cele mai dificile din viața mea. M-am consumat foarte mult după aceea cu gânduri de răzbunare, dar acest „iubiți pe vrăjmașii voștri, faceți bine celor care vă urăsc pe voi” și, mai ales, „răzbunarea e a Mea,

spune Domnul” m-au făcut să încerc să iert și să nu mă răzbun. După câțiva ani, în timp ce eu lucram la alt spital, am auzit că fostul meu șef a făcut un infarct și a murit chiar la birou. Și-a dat duhul, în păcatele lui. A fost găsit mort, cu chi-loți de damă pe el, și cu o boală cu transmitere sexuală (sifilis). A trăit rușinos și a murit la fel. Groaznică e moar-tea păcătosului!

Mie mi-a părut rău de lipsa lui de pocăință, deși Domnul i-a dat timp pen-tru aceasta - și m-am bucurat de înde-lunga Sa milă. Dar am văzut și drepta-tea Lui...

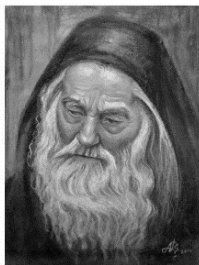
Cuprins:

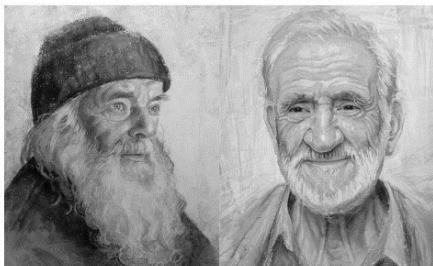
<i>În loc de prefață</i>	5
Cu Iisus în celulă... ..	8
„Rugăciunea mi-a salvat viața”	56
Despre canonizarea sfinților închisorilor	70
Adormirea unei mărturisitoare	72
Cuvânt rostit la sfințirea crucii înălțate la Miercurea Ciuc	79
Repere biografice.....	88
Ofrandă sfinților, mucenicilor, mărturisitorilor din temnițele comuniste	93
<i>În loc de postfață:</i> „Răzbunarea e a Mea”, zice Domnul ..	97

Recomandare Editura Areopag:

Ciprian Voicilă
SFINȚII DE LÂNGĂ NOI
Întâmplări. Portrete. Reflecții

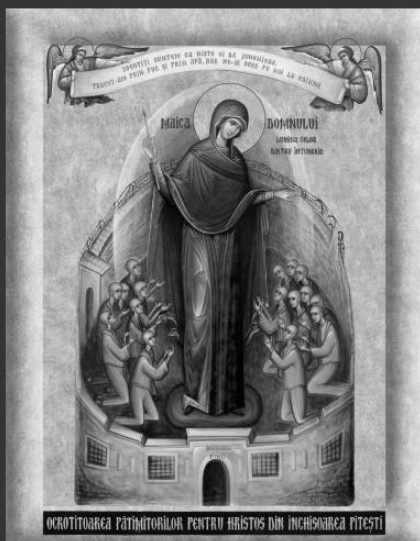

Ciprian Voicilă
SFINȚII
DE LÂNGĂ NOI
Întâmplări. Portrete. Reflecții

Recomandare Editura Areopag:

DIN TEMNIȚE SPRE SINAXARE
Drumul spre canonizare

DIN TEMNIȚE SPRE SINAXARE

Drumul spre canonizare

Recomandare Editura Areopag:

**Octavian Anastasescu
LÂNGĂ VALERIU GAFENCU,
SFÂNTUL ÎNCHISORILOR**

Octavian Anastasescu

**LÂNGĂ
VALERIU
GAFENCU,
SFÂNTUL ÎNCHISORILOR**